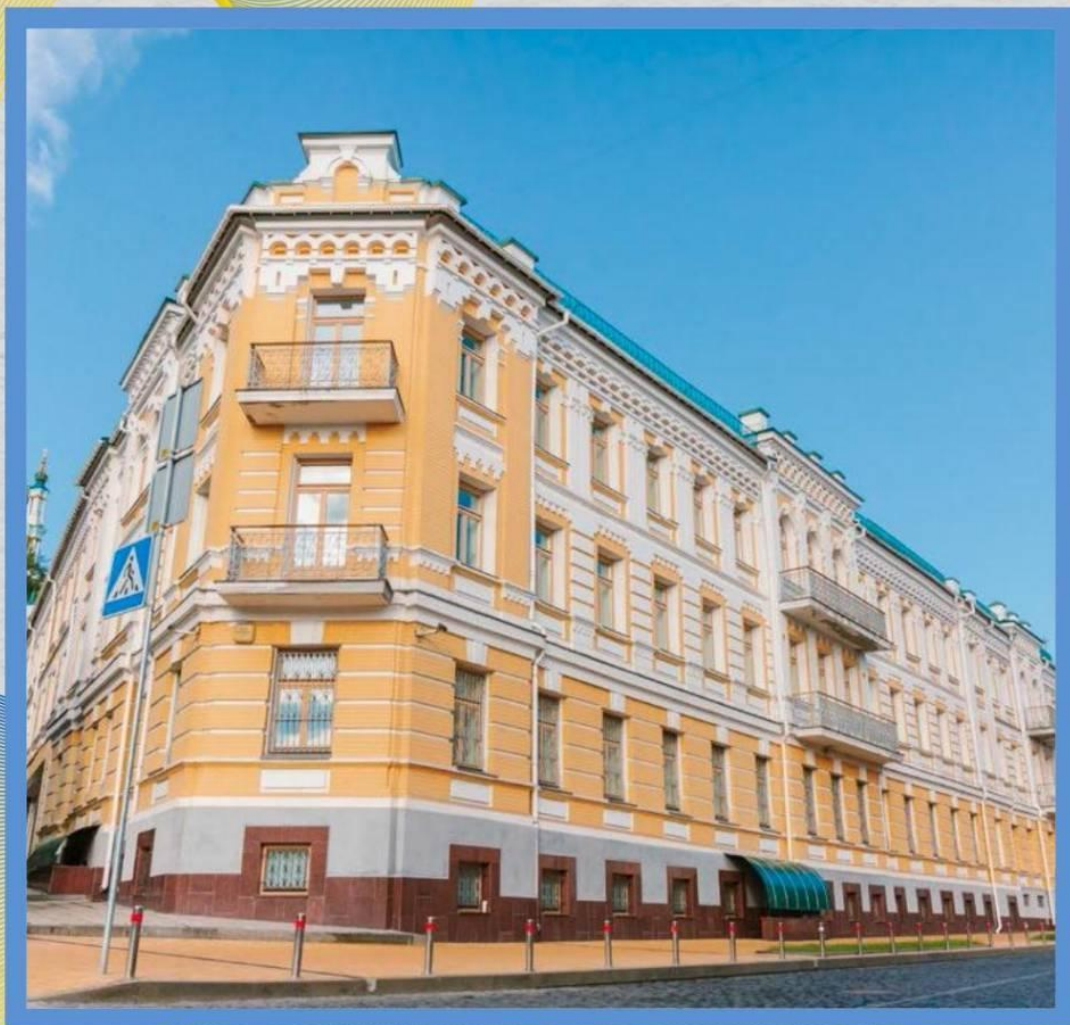

"Що віддав - те твоє..."

(меценати Подолу)

біобібліографічний довідник

**ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА
ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА КИЄВА**

ЦЕНТРАЛЬНА РАЙОННА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

***«Що віддав – те твоє...»
(меценати Подолу)***

біобібліографічний довідник

Київ, 2024

«Що віддав – те твоє» : (меценати Подолу) : біобібліогр. довід. / уклад. Ганна Брагарник, Тетяна Войкіна ; ред. та відп. за вип. Антоніна Ошкало ; ЦБС Поділ. р-ну м. Києва, центр. район. б-ка ім. Івана Франка. – Київ, 2024. – 86 с.

Сьогодні світ вражений тим, як українці готові ділитися власними коштами і ресурсами для пришвидшення нашої перемоги. Насправді, такий філантропізм у нас в крові й триває не одну сотню років.

Кожна епоха української історії мала вражаючий список меценатів, які віддавали значні кошти на підтримання економіки, освіти, культури, медицини, віри, залишивши неоціненний спадок у матеріальному вигляді та у вигляді вічної пам'яті і шани.

**Укладачі: Ганна Брагарник, Тетяна Войкіна
Відп. за випуск Антоніна Ошкало**

Київ – це місто, побудоване меценатами. Те, що ми нині називаємо історико-архітектурною спадщиною столиці, найчастіше зведене саме за гроші благодійників. Вони віддавали значну частину прибутків на освітні заклади, лікарні, театри, інфраструктуру міста. І імена цих людей мало для кого відомі

Юлія Бевзенко, авторка проєкту «Шукай!»

Від укладача

Обличчя історії формують особистості. Це ті видатні історичні постаті, які залишили важливий слід в історії Києва і стали гордістю нашої столиці.

Чи знаємо ми, кому завдячувати, коли проходимо повз Києво-Могилянську академію? Вперше в проєкті «Шукай» на фасадах будівель 2021 року відкрили відразу 5 нових мініскульптур, створених спільно з благодійним фондом Zagoriy Foundation. Мініатюрні символи, увічнені у бронзі, присвячені київським меценатам, які вклали значні кошти у розвиток міста, подарувавши столиці красиві споруди, пам'ятки архітектури, добрі справи, на знакових – для Миколи Бунге, родини Галаганів, Давида Марголіна, Галшки Галшкевич, Михайла Дегтерьова – будівлях і розташовані ці мініатюри. Як і наше видання, вони відкриють широкому загалу імена меценатів, які внесли колосальний вклад у розвиток нашого міста.

Відомо, що на становлення благодійності впливали культурні та історичні традиції української нації. Особливо активно українські меценати заявили про себе в ХІХ – на початку ХХ ст.

Біобібліографічний довідник запрошує здійснити захопливий історичний екскурс у добродійний Київ ХУІІ – ХХ століття.

Видання вміщує бібліографічні відомості про книги, публікації у збірниках, періодичних виданнях та електронних ресурсах, що висвітлюють вклад видатних українських благодійників у розбудову Київського Подолу та добробут його мешканців.

У бібліографічних записах витримано алфавітний порядок переліку прізвищ авторів і назв документів. Хронологічні межі інформації складають 20 років (1993 – 2023 роки). Для зручності користування додано зміст.

Бібліографічний опис документів та скорочення слів у бібліографічному описі здійснено згідно ГОСТу 7.1 : 2006 та ДСТУ 3582 : 2013 «Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень українською мовою: загальні вимоги та правила».

Адресується киянам та гостям нашого міста, краєзнавцям, бібліотекарям, вчителям, здобувачам освіти, усім закоханим у рідне столичне місто.

У кінці XIX – початку XX століття в колишній Російській імперії не було, за свідченнями сучасників, іншого міста, де громадська добродіяльність була б так розвинена, як у Києві...

Віталій Ковалинський

У Києві діяли близько ста різних попечительств, комітетів і товариств милосердного напрямку, які допомагали вразливим верствам населення. Існували безплатні нічліжки, будинки працелюбства, їдальні дешевих обідів, будинки дешевих квартир тощо.

Добровільні товариства і окремі особи власним коштом відкривали й утримували лікарні і амбулаторії, дитячі садки, ясла і денні притулки для дітей робітничого класу, школи та училища. Усім була відома добродіяльність й меценатська діяльність братів Ніколи й Федора Терещенків, Михайла Дегтерьова, братів Лазаря і Льва Бродських, подружжя Попових, Богдана Ханенка та інших забезпечених киян.

Донині деякі медичні, культурно-освітні й наукові установи користуються будівлями, спорудженими для суспільних потреб. І споруджені вони на кошти якраз цих людей.

Міське училище ім. Ніколи Терещенка на вул. Ярославів Вал (нині Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого), нічліжні й пологові притулки Ф. А. Терещенка на Нижньому валу (відділення лікарні Подільського району), жіноча торгова школа ім. Пелагеї Терещенко (Інститут підвищення кваліфікації учителів) на розі вулиць Бульварно-Кудрявської та Обсерваторної, Педагогічний музей (Будинок учителя), Маріїнський дитячий притулок на Паньківській вулиці (Інститут психології), Бактеріологічний інститут (Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського), Художньо-науковий музей (Національний художній музей) – неповний їхній перелік.

В будинках, що належали членам сім'ї Терещенків, тепер розташований Музей Т. Г. Шевченка, Національний музей «Київська картинна галерея», Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, Наукова медична бібліотека. Відомий далеко за межами Києва Бессарабський критий ринок збудований на кошти, які заповів місту Лазар Бродський; Центральна синагога м. Києва – Бродського, Будинок актора на Ярославовому валу займає приміщення караїмської кенаси, збудованої тютюновим фабрикантом Соломоном Когеном.

Політехнічний інститут з'явився в Києві тільки завдяки приватній ініціативі київських підприємців, і майже наполовину – на їхні гроші. До ініціативної

групи, згодом в спеціальний комітет, увійшли Нікола Терещенко і його сини Іван й Олександр, брати Бродські, Богдан Ханенко, Микола Хряков, Яків Бернер, Семен Могилевців, графи Бобринські, барон Штейнгель та інші цукрозаводчики. Створення інституту було своєрідною формою їхньої подяки за підтримки урядом прохання про гарантовану норму виробництва цукру, що запобігло кризі й банкрутству галузі. Вірні слову купці зібрали на будівництво понад 1 млн. крб, решту дав уряд. Ось так у серпні 1898 року відкрився політехнічний інститут, який вже наступного року перебрався у власні приміщення.

Такими ж зусиллями міського товариства та на добровільні внески в Києві побудували Перше комерційне училище (тепер Книжкова фабрика на Бульварно-Кудрявській вулиці, Троїцький народний дім (Театр оперети), Лук'янівський будинок Товариства тверезості (Будинок культури КТТУ), Народну аудиторію Товариства сприяння навчальній освіті (Проектний інститут «Гіпроцивільпромбуд» на Бульварно-Кудрявській вулиці та інші.

Виключно на добротності трималась в Києві система охорони здоров'я, оскільки казенні кошти виділялись лише на Олександрівську лікарню, військовий шпиталь, університетську клініку (лікарня № 22 на бульварі Т. Шевченка) й Кирилівську губернську земську лікарню (лікарня № 21 ім. академіка І. П. Павлова). Тому милосердна діяльність багатих людей була дуже важливою.

Нікола Артемійович Терещенко побудував й утримував безкоштовну лікарню для чорноробів (дитяча лікарня біля Повітрофлотського мосту), котрою після смерті засновника продовжували опікуватись нащадки; разом з братом Федором дав кошти на будівництво двох корпусів в Олександрівській лікарні; щедро жертвував на лікувальні заклади Київського добротного товариства і Маріїнської общини сестер милосердя Червоного Хреста.

Ізраїлю Марковичу Бродському та його синам Лазарю і Льву належить заслуга в будівництві і розширенні єврейської лікарні (Київської обласної лікарні № 1 на Загорівській вулиці); на кошти Лазаря Бродського збудовано Бактеріологічний інститут Товариства боротьби із заразними хворобами, що відіграло велику роль у захисті від дифтерії та інших епідемій, які часто траплялись у Києві; в основному на кошти Льва Ізраїльовича побудовані лікарня Товариства надання допомоги хворим дітям (Бульварно-Кудрявська вул., 20) та лікарня для хронічно хворих дітей (Паркова дорога, № 3 – 5).

Київський купець Микола Фадєєвич Попов та його дружина Єлизавета Гаврилівна відкрили очну клініку, в якій 20 ліжок були безоплатними. Для неї вони віддали свій будинок зі службами на Микільській вул. (вул. Івана Мазепи, 120) і виділили 1 тис. крб. у недоторканий фонд на утримання. Надалі за цією адресою тривалий час знаходилась 12-а міська лікарня, нині – об'єднання «Політехмед» Міністерства охорони здоров'я.

Далеко за межами Києва були відомі безоплатні лікарня і амбулаторна лікарня Покровського жіночого монастиря. Як і сам монастир, їх заснувала й утримувала велика княгиня Олександра Петрівна, дружина сина Миколи I, яка провела в Києві останні дев'ятнадцять років життя.

Хірургічна лікарня Іони Зайцева на Кирилівській вулиці, № 63, лікарня Григорія Гладинюка для хронічно хворих на Предславинській вулиці, хірургічна лікарня на Великій Васильківській, 104, побудована на кошти Семена Могилевцева, лікарня при богадільні ім. М. П. Дегтерьова – усі вони безоплатно допомагали бідним.

Часто добродійні пожертвування направлялись багатими людьми на увіковічнення пам'яті померлих родичів шляхом присвоєння їхніх імен новим навчальним закладам, відділенням лікарень і ліжкам, стипендіям в гімназіях, училищах, університеті. Григорієм Галаганом в пам'ять 16-річного сина заснована Колегія Павла Галагана (Музей літератури України), Лазарем і Львом Бродськими в пам'ять брата – єврейське училище ім. Соломона Бродського (перший корпус Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона); сини барона Рудольфа Штейнгеля – в пам'ять батьків і Лазар Бродський – в пам'ять дочки Віри – розширили акушерське відділення університетських клінік; пожертвування Олени Петрівни Демидової в пам'ять сина Микити призначалось на створення дитячого відділення Олександрівської лікарні.

Важливо, що добродійність і меценатство всіляко заохочувалось і підтримувалось офіційною владою. Тому, хто виявляв бажання регулярними грошовими коштами допомагати лікарні, гімназії чи училищу, присвоювалось звання почесного попечителя чи охоронця. Він мав право бути нагородженим орденами різних ступеней. Існував чіткий порядок, яким визначалось, за які пожертвування, з якою періодичністю і до якого ордена можна було представляти.

Добродійна діяльність у великих розмірах давала підставу для отримання чинів державних службовців, у виключних випадках – навіть дворянства. Приклад купців Ніколи і Федора Терещенків тому підтвердження: обидва були вибрані почесними громадянами Києва, перший став таємним радником (прирівнювався до генерал-лейтенанта), другий – дійсним статським радником, на честь Ніколи ще за життя вулиця Олексіївська була названа Терещенківською.

Перш за все меценатам минулого ми зобов'язані неоціненними художніми колекціями, з яких вирости наші державні музеї – гордість України. Археологічна колекція Богдана Ханенка стала першоосновою Міського музею – предтечі Національного художнього музею. Величезне художнє зібрання Ханенків, збагачене зібранням Василя Щавинського, – це Музей західного й східного мистецтва (сучасна назва Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків). На тій же Терещенківській вулиці – Музей

російського мистецтва (нині – Київська картинна галерея). Він починався з приватної колекції Федора Терещенка, котрий був серйозним конкурентом відомому Третьякову.

Іван Ніколович Терещенко понад чверть століття фінансував Рисовальну школу Миколи Мурашка. Тут учились відомі українські майстри пензля Микола Пимоненко, Олександр Мурашко, Іван Їжакевич, Фотій Красицький, Григорій Світлицький та інші. Іван Ніколович був тісно знайомим і дружнім з широким колом художників, багатьом допомагав, і не лише купуючи їхні полотна, але й іншими шляхами. Його син Михайло, майбутній міністр Тимчасового уряду росії, мав безпосереднє відношення до перетворення Київського музичного училища в консерваторію, заснував у Петербурзі видавництво, що друкувало твори поетів.

Зазвичай меценатами називають людей, які підтримують якийсь вид мистецтва. Та є вищий смисл меценатства – підтримка людини, турбота про незаможних, немічних, хворих. Меценати минулого творили добро не заради нагород і чинів. Справжня добродійність не вимірюється розміром, не вимагає нічого взамін. Вона полягає у вчинку і добрій волі того, хто її проявляє! Це навіть не вчинок, а стан душі. Благодіяння – у ній.

Ковалинский, В. В конце XIX – начале XX столетия в бывшей Российской империи не было, по свидетельству современников, другого города, где общественная благотворительность была бы так развита, как в Киеве... [Електронний ресурс] / Виталий Ковалинский // Зеркало недели. – Електронна газета. – Назва з екрана. – Режим доступу : https://zn.ua/SOCIUM/metsenaty_kieva.html. – Дата публікації : 15. 12. 1995. – Дата перегляду : 31. 08 2023.

І собі, і людям: історичні витoki київської благодійності

Перший у світі меценат жив в античні часи. Власне, Меценат – це було прізвище римського державного діяча I ст. до н. е., який прославився тим, що опікувався поетами та художниками. Відтоді власне ім'я «меценат» стало загальним і набуло значення багатого покровителя наук та мистецтв. Сьогодні подібними за значенням до слова «меценат» є ще «благодійник» або «доброчинець». Адже в історії чимало прикладів, коли багаті надавали підтримку не лише людям мистецтва, але й нужденним та малозабезпеченим громадянам. Саме на такі історії був багатий Київ кінця XIX століття.

Українські меценати – особи українського походження або ті, що безкорисливо матеріально підтримували (підтримують) розвиток української культури, освіти, охорони здоров'я та незахищені категорії населення. Українське меценатство має досить давню історію, починаючи з часів Київської Русі і донині. Україна, так історично склалося, довгий час не мала державності, яка стала б на захист української культури, мистецтва, освіти, науки, мови. Тому знаходились філантропи та шанувальники українства, які зробили вагомий внесок у збереження та розбудову української нації.

В Україні перші ознаки меценатства зафіксовані в XVII ст. З-поміж тих, хто увічнив свої імена безкорисливою турботою про Київ та киян, були Галшка Гулевичівна (подарувала свою садибу для майбутньої Києво-Могилянської Колегії, а згодом академії), Петро Могила, митрополит і письменник, який заснував цю колегію, відбудував старовинну Десятинну і Васильківську церкви, а також протегував письменникам, художникам і книгодрукуванню; гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний (пожертвування Братському монастирю і його школі), гетьман Іван Мазепа (спорудження великих храмів на Подолі і Печерську); міщанин Петро на прізвисько «Залізний гріш» (будівництво церкви Миколи Притиска на Подолі).

Для заможних мешканців Києва другої половини XIX століття благодійність була однією з обов'язкових справ. Відкривалися благодійні товариства та комітети з різноманітними закладами – притулками, нічліжками, школами, лікарнями, богадільнями, проводилися різноманітні благодійні заходи: лотереї, аукціони тощо.

Кінець XIX – початок XX століття називають «золотою добою» українського меценатства. Внаслідок соціально-економічних перетворень, викликаних розвитком ринкових відносин та підприємництва, відбувається активізація суспільно-культурної діяльності. Розширилось і поле діяльності меценатів. Власне, на той час у Києві благодійність просто вирувала.

У місті діяло близько ста різноманітних доброчинних товариств і комітетів, які займалися допомогою малозабезпеченим киянам. Існували безкоштовні нічліжки, притулки для престарілих, будинки працелюбства і дешевих квартир,

їдальні дешевих обідів. Добročинні товариства та окремі благодійники власним коштом будували та утримували лікарні, амбулаторні клініки, дитячі садки, денні притулки для дітей робітників, школи та училища. Благодійність на той час всіляко заохочувалась та підтримувалась місцевою владою. Тим особам, які зголошувались регулярно надавати грошову допомогу лікарні, гімназії чи училищу, давали статуси почесних опікунів чи попечителів. А благодійники, які жертвували особливо великі суми, отримували звання почесних громадян Києва і навіть шляхетні титули. Всім була відома благодійна та меценатська діяльність братів Ніколи і Федора Терещенків, Івана Фундуклея, Павла Демидова-Сен-Донато, Григорія Галагана, Михайла Дегтерьова, братів Лазаря і Льва Бродських, подружжя Попових, Богдана Ханенка, Семена Могилевцева та інших заможних киян.

На розі вул. Почайнинської та Ярославської знаходиться Києво-Подільська Введенська церква. Джерела згадують, що на цьому місці розташовувалося велике капище язичницького бога Велеса, який вважався покровителем худоби, торгівлі і мистецтв. Згодом в християнські часи язичницьке капище було знищене, а на його місці з'явилася дерев'яна церква. На початку ХУІІІ ст. на цьому ж місці звели новий дерев'яний храм, але він неодноразово потерпав від паводків. Тільки 1885 року, завдяки пожертвам київських купців-меценатів Ніколи Терещенка, Михайла Дегтерьова, Семена Могилевцева і Миколи Хрякова, Введенську церкву збудували з цегли. Але простояла вона лише 50 років. У 1936 році церкву зруйнували. Той храм, який ми бачимо зараз, – це новобудова 2007 – 2009 років, яка повністю відтворює оригінальний храм.

У ХІХ ст. у цукровому бізнесі виникло кілька потужних імперій, представники яких володіли захмарними статками, але і масштаби їхньої благодійності були не меншими. Результати їхніх діянь досі з нами.

Бессарабський ринок, Хоральна синагога, Протитуберкульозний санаторій в Пущі-Водиці, Київський паровий борошномельний млин, Троїцький народний дім, політехнічний інститут, трамвайна мережа в Києві – до їх створення долучився Лазар Бродський.

За кошти мільйонерів Терещенків були зведені будівлі сьогоденних Національного транспортного університету, Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені Карпенка-Карого, Національного художнього музею, Національного музею «Київської картинної галереї», лікарні «Охматдит», особняк на бульварі Тараса Шевченка.

Національний музей Богдана та Варвари Ханенків і Національний художній музей України тісно пов'язані з музейними і культурними меценатами Ханенками.

У 1913 р. з 65 благодійних товариств Києва 47 – надавали допомогу бідним, неповнолітнім і престарілим, опікувалися медичною допомогою – 15. На початку ХХ століття благодійність на українських землях розвивалася швидкими темпами. Збільшувалася кількість філантропічних ініціатив, зростала чисельність меценатів та благодійників. Здавалося, що суспільство поступово долає головні соціальні проблеми (голод, сирітство, бідність та ін.).

Проте давня традиція благодійності в Україні була жорстко перервана революцією 1917 року і наступними подіями громадянської війни на теренах колишньої Російської імперії. Кінець доброчинності поклали більшовики. Майже на вісім десятиліть. Рішення націоналізувати майно благодійних організацій, які були автоматично підпорядковані Комісаріату соціального забезпечення з «усіма капіталами та інвентарем», базувалося на радянському тлумаченні благодійності, яка була *«чужим поняттям для соціального ладу СРСР»*. Більше того, благодійність затаврували як *«допомогу, яку лицемірно надають представники панівних класів експлуаторського суспільства для частини нужденного населення з метою обману трудящих і відволікання їх від класової боротьби»*, – таке тлумачення благодійності зберігалося весь радянський період.

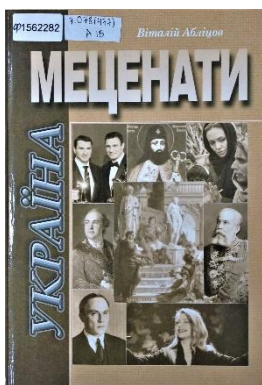
Оскільки радянська влада вважала благодійність «пережитком капіталістичного ладу», то майбутнього у меценатів і філантропів у новій державі не було: колишні благодійники були оголошені класовими ворогами. Їм залишалося або емігрувати, або перебувати під постійним тиском влади.

Більшість філантропів вибрали еміграцію. Покинувши Київ, вони втратили всі статки і майно. Життя поза батьківщиною для них супроводжувалося хронічним безгрошів'ям, надії повернутися в Україну не було через побоювання, що їх *«більшовики розстріляють за контрреволюцію»*.

Тільки з кінця 1980-х, коли зникли ідеологічні заборони, про тему благодійності та меценатства знову заговорили на повний голос. Суспільство почало згадувати видатних філантропів, їхні нащадки змогли відвідати Україну. Почали відроджуватися та засновуватися нові благодійні організації. Тоді ж Україні, яка переживала вкрай важкий перехідний період, відродження традицій філантропії та благодійництва були вкрай потрібними.

Традиції меценатів ХІХ століття в сучасній Україні продовжує, створена 1994 року, Ліга українських меценатів, яка об'єднує успішних та небайдужих людей, що постійно беруть на себе тягар дієвої соціальної допомоги. Фундатором Ліги, був громадський діяч Петро Яцик. Щороку розглядається подання громадських організацій щодо пошукачів премії ім. Є. Чикаленка, що присуджується за особливий внесок у справу національного відродження й надається меценатам – не членам Ліги, які щедрими пожертвами сприяли утвердженню доброчинності в Україні, цілеспрямовано підтримуючи важливі наукові дослідження, культурне будівництво тощо, – єдиної негрошової відзнаки з низки винагород Ліги. Нагорода символічна, та не менш значима. Крім диплома і невеличкої позолоченої медалі, лауреат отримує копію ікони Вишгородської Богородиці, що була берегинею землі Києво-Руської.

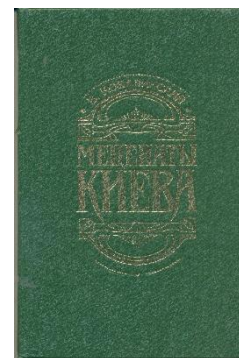
Читайте про благодійництво:

Абліцов, В. Г. Меценати. Україна / Віталій Абліцов. – [Київ] : Літера, [2016]. – 207 с. : іл., портр.

Меценатство в Україні має свою давню історію. Уславлені імена українських підприємців-меценатів Терещенків, Ханенків, Попових та інших вписані в історію назавжди. А чи має меценатство в Україні своє майбутнє? Видання – це спроба змінити стереотипи про світ сучасного бізнесу, адже в останні роки все частіше засвідчується участь заможних українців у матеріальній підтримці розвитку культури, науки, мистецтва. Книга ознайомить читачів з історією благодійництва в Україні, із сучасними послідовниками християнської моралі, сформує узагальнений образ нинішніх вітчизняних благодійників і меценатів.

Ковалинський, В. Меценаты Киева : [зб. нарисів про відомих киян] / В. Ковалинський. – 2-е изд., испр. и доп. – Киев : Кий, 1998. – 523 с. : ил.

Здавна Київ славився благодійництвом своїх громадян, які щедро обдаровували місто. У другій половині XIX ст. не було іншого такого міста, де добродійність отримала б такий розвиток, як у Києві. Автор знайомить читача з найяскравішими особистостями того часу, які заслуговують поваги і подяки киян. Майже все, що завдяки їм з'явилося в місті, і досі служить його мешканцям інститутами, школами, лікарнями, музеями, бібліотеками, концертними залами.

Ковалинський, В. Меценаты Киева / В. Ковалинський. – [Киев] : [Северин-пресс] : [Кобза], [1995]. – 368 с. : ил. – (Библиотека музея истории Киева).

Меценаты Києва / Київський науково-методичний центр з охорони, реставрації та використання пам'яток історії, культури і заповідних територій ; Департамент охорони культурної спадщини ; Департамент суспільних комунікацій. – [Київ] : [ТОВ «Інтерконтиненталь-Україна»], [2021]. – 14 с. : іл.

Слабошпицький, М. Українські меценати : нариси з історії української культури / Михайло Слабошпицький. – 2-ге вид., доп. – Київ : Вид-во М. П. Коць; Ярославів Вал, 2006. – 416 с. : іл.

Слабошпицький, М. Українські меценати : нариси з історії української культури / М. Слабошпицький. – Київ : Видавництво М. П. Коць ; Ярославів Вал, 2001. – 328 с. : фото.

Ця книга про добре знане явище в усіх країнах світу: про філантропію, благодійництво, меценатство. В ній відтворено яскраві сторінки української історії крізь призму цього феномена. Читач зустрінеться з Галшкою Гулевичівною, Костянтином Острозьким, Іваном Мазепою, Кирилом Розумовським, родиною Симиренків, Чикаленком. Для усіх зацікавлених історією України.

Андронов, О. Б. Київ на початку ХХ століття : [історія торгівлі й благодійництва в Києві] / Андронов О. // Великий Контрактовий шлях : від стихійних ярмарків до справжньої біржі : нариси розвитку торговельно-фінансових відносин в Україні] / Андронов О. Б., Олександр Анісімов. – Київ, 2003. – С. 81–113.

Буглєєва, І. О. Меценати Києва // Сторінки історії : збірник наукових праць / Буглєєва І. О. ; Нац. техн. університет України «КПІ». – Київ, 2007. – Вип. 25. – С. 181–185.

Галайба, В. Київське благодійництво / Василь Галайба // Образ епохи. Культурне середовище Києва кінця ХІХ – початку ХХ ст. : міжнар. наук. конф., 20–22 листоп. 1995 р. : тези доповідей. – Київ, 1995. – С. 119–124.

Ковалинський, В. Меценаты Киева / Виталий Ковалинский // Влада і гроші старого Києва / [упоряд. В. Лисенко]. – Київ, 2011. – С. 47–50 : іл.

Макаров, А. Благотворительность / Анатолий Макаров // Малая энциклопедия киевской старины / Анатолий Макаров. – Киев, 2002. – С. 41–46.

У міщанському середовищі Подолу благодійністю займались «шпиталі» при церквах (комплекси благодійних закладів, до складу яких входили школи, богадільні, притулки для сиріт), братства при цехах, які опікувались непрацездатними членами цехів, сиротами, вдовами, а також приватні особи.

Ступак, Ф. Я. Історичні витoki феномену благодійності / Ф. Я. Ступак // Гуржіївські історичні читання : збірник наукових праць. – Черкаси, 2017. – Вип. 11. – С. 29–35.

Аронов, Г. Українські благодійники минулого : [історія будівництва київ. лікарень] / Аронов Г. // Вітчизна. – 1996. – №9–10. – С. 105–109.

Галайба, В. Богадільні / Василь Галайба // Україна. – 2000. – № 11. – С. 26 : іл. – (Куточки Києва).

Грукач, В. О. Духовно-інтелектуальні виміри медичної допомоги в Києві (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / В. О. Грукач, О. В. Ткаченко // Лікувальна справа – Врачебное дело. – 2019. – № 7–8. – С. 64–70.

У статті йдеться про благодійну підтримку промисловцями, добродійними товариствами установ медицини, будівництво ними безкоштовних лікарень, притулків та висвітлюється меценатська діяльність родини Терещенків у Києві, їхній внесок у розвиток медицини.

200 лет влюбленному в Киев меценату Кокореву / подготовила Елена Гребенникова // Сегодня : киевский выпуск. – 2017. – 4 мая (№ 79). – С. 28 : фото.

Про купця, землевласника, мецената, колекціонера та почесного члена Академії художеств Василя Кокорева, який, перебуваючи кілька днів у Києві, був зачарований краєвидом з Володимирської гірки на Поділ, Дніпро. Для спорудження альтанки нижче Андріївської церкви він пожертвував 1000 крб.

Історична довідка : [про найвідоміших київських меценатів і благодійників] : Бродський Л. І., 1848 – 1904 ; Терещенко М. А. , 1819 – 1903 // Дзеркало тижня. – 2019. – 7–13 вересня (№ 33). – С. 9 : фото.

Ковалинський, В. Від щедрот душевних / Віталій Ковалинський] // Урядовий кур'єр. – 2002. – 21 листопада. – С. 15.

Медичні та інші установи Києва побудовані та утримувалися коштом українських меценатів, зокрема нічліжний притулок для 500 безпритульних на Нижньому валу, 49; будинок безплатних квартир для вдів, побудований М. Терещенком та безплатна хірургічна лікарня по вул. Кирилівській, 63, заснована цукропромисловцем Йоною Зайцевим.

Кульова, В. Із купців у наймити послав «Великий Жовтень» родину мецената Івана Новикова : [купець І гільдії мешкав у власному будинку, що зберігся на розі Костянтинівської вул. та Верхнього Валу, був старостою церкви Миколи Притиска, власним коштом збудував церкву Святого Серафима в Пуші Водиці, в цій мальовничій місцевості відпочивала його родина] / Віра Кульова // Хрещатик. – 2001. – 16 листоп. – С. 5. – (Старожитності).

Лещук, Н. Нефтяной магнат подарил Киеву беседку, а домовладелица – бюст Пушкина : [мадам Рольник прикрасила бюстом власний будинок 1899 р. на рівні 3-го поверху по вул. Костянтинівській, 16, а на гроші В. Кокарева збудували альтанку на Андріївському узвозі, навпроти буд № 28] / Микола Лещук // Комсомольська правда в Україні. – 2010. – 13 янв. – С. 10. – (Неизвестний Киев).

І собі, і людям : найбільші українські меценати і їхній спадок [Електронний ресурс] // Discover : [сайт]. – Київ, 2017–2021. – Електронні дані. – Режим доступу : <https://discover.ua/inspiration/sobi-lyudyam-naybilshi-ukrayinski-metsenaty-yikhniy-spadok>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 02. 03. 2023. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Ковальчук, С. Меценати Києва [Електронний ресурс] // Купол моєї сім'ї : [сайт]. – 2009–2015. – Електронні текст. дані. – Режим доступу : <http://kupol.ua/%D0%BC%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BA%D0%B8%D1%94%D0%B2%D0%B0/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 28. 11. 2015. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Король, В. Київські меценати [Електронний ресурс] / Віктор Король // Персонал Плюс. – 2009. – № 34 (26 серп.–1 верес.). – Електронний журнал. – Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/336/5329.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Косова, О. На п'яти київських будівлях з'явилися бронзові обличчя [Електронний ресурс] / Ольга Косова // Вечірній Київ. – 2023. – № 34 (26 серп.–1 верес.). – Електронний журнал. – Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/336/5329.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Першило, І. Меценатство у Києві наприкінці 19-го століття [Електронний ресурс] / Ірина Першило // Радіо Свобода : [сайт]. – Електрон. дані. – Київ, 2023. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/1498914.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 25. 02. 2009. – Дата перегляду : 03. 08. 2023.

Самчук, Т. Що трапилося з українськими благодійниками і меценатами у 20 столітті [Електронний ресурс] / Тарас Самчук ; колаж Мішель Чешко // Media від Zagorin fondatio : [сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : <https://media.zagorin.foundation/velyka-istoriya/shho-trapylosya-z-ukrayinskymy-blagodijnykamy-i-meczenatamy-u-20-stolitti/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 17. 12. 2021. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Українці підприємці – меценати [Електронний ресурс] // На урок : [сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/istorichniy-katalog-ukra-nski-pidpriemci---mecenati-hix-stalittya-61842.html#comment-102757>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 16. 03. 2022. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Обличчя історії формують особистості. Це ті видатні історичні постаті, які залишили важливий слід в історії Києва і стали гордістю нашої столиці.

Галшка Гулевичівна – фундаторка Києво-Могилянської академії і меценатка православної культури

Одна з перших киянок, яка пожертвувала значну частину свого майна на благодійність. Завдяки її внеску – свого маєтку на Подолі – у XVI столітті була закладена основа для діяльності Київської братської школи, яка згодом стала Києво-Могилянською академією.

Галшці Гулевичівні, яка віддала свій маєток на Подолі під створення Київської братської школи, від якої розпочинає свою історію Києво-Могилянська Академія, встановлена скульптура.

Адреса: вулиця Іллінська, 8, на розі з вулицею Братською, 14.

Скульптура Галшки розташована поруч із місцем, де знаходилася садиба, яку вона пожертвувала для Київського братства. У руці Галшка тримає сувій – дарчу на землю для братства.

Галшка Гулевичівна – видатна благодійниця для свого часу, людина, яку сьогодні б назвали «трендсеттером благодійництва». Підтримка меценатки заклала шлях для створення Києво-Могилянської академії. Увійшла в історію передусім завдяки тому, що 15 жовтня 1615 року підписала дарчу на садибу із землями на київському Подолі. Завдяки меценатці у центрі Подолу з'явився Богоявленський монастир і була відкрита Київська братська школа, з якої взяла початок майбутня Києво-Могилянська академія.

Утім внесок Галшки в розвиток української культури не обмежується єдиним великим подарунком. Протягом життя вона невтомно працювала на підтримку православ'я, зокрема пожертвувала кошти для монастирів у Києві та Луцьку. Роль Галшки Гулевичівни не була очевидною за життя та по її смерті. Однак поступово Галшка стала символом боротьби українських меценатів проти культурної асиміляції. Період на межі ХУІ та ХУІІ століть був складним для українського православ'я. Українські землі перебували у складі католицької Речі Посполитої. «Перший серед рівних» очільників православної церкви – Константинопольський патріарх – перебував на території мусульманської Османської імперії, яка 1453 року захопила Константинополь. Щоби боротися зі стагнацією православної культури, жителі українських земель створили систему церковних братств та освітніх установ – братських шкіл. Їхня діяльність була б неможлива без меценатів, які походили з православних шляхетських родів, таких як Галшка Гулевичівна.

Єлизавета (Галшка) Гулевичівна народилась у 1570-х роках у сім'ї Василя Гулевича. З поважного шляхетського роду Гулевичів вийшло кілька впливових високопосадовців Волині. Дід Галшки Феодосій був Луцьким та Острозьким православним єпископом у 1540-х роках. 1594 року Галшка одружилась із Христофором Потієм, сином організатора Берестейської унії митрополита Іпатія Потія, але швидко овдовіла. За кілька років вийшла за шляхтича Стефана Лозку і переїхала до Києва. Пара прожила разом майже 10 років і мала чотирьох спільних дітей. По смерті другого чоловіка у 1618 році меценатка повернулася на Волинь, а згодом переїхала в Луцьк, де займалася освітньою та культурною діяльністю до кінця життя.

Отже, 15 жовтня 1615 року Галшка Гулевичівна зробила найщедріший свій вчинок: пожертвувала садибу та землю на Подолі для Київського братського монастиря та школи. Згідно з текстом дарчого документа, шляхтянка передавала будинок та землю біля

Контрактової площі на «монастир ставропігійський спільного життя по чину Василя Великого, також і на школу дітям... з тим, щоб монастир і школа, і весь

чин керувався законом Східної Церкви Грецького обряду», тобто на православні монастир та школу.

Вплив уніатської церкви на українських землях Речі Посполитої посилювався, тож пожертва Галшки стала великим кроком для збереження православ'я. Монастир і школа на території стародавньої столиці для українського культурного розвитку на той час були такими ж важливими, як зараз, скажімо, всі університети, театри, музеї та культурні центри. Словом, це був осередок ідентичності, яка могла просто зникнути, розчинитися в іншій культурі. Завдяки внеску меценатки вона була збережена.

Так на подарованій Галшкою території була створена Київська братська школа, яка була заснована Київським братством.

1632 року на базі Київської братської школи митрополит Петро Могила створив Києво-Братську колегію. Згодом вона отримала назву Києво-Могилянської та статус академії. У ХУІІ – ХУІІІ столітті заклад був ключовим освітнім центром на українських територіях. Академія мала широке міжнародне визнання і виховувала українську політичну та інтелектуальну еліту.

Коли у ХУІІІ столітті російська влада укріпила вплив на українських землях, свободу Києво-Могилянської академії обмежили, а на початку ХІХ століття її зовсім закрили. Відновилася вона лише зі здобуттям української незалежності в 1991 році.

Хоча благодійна діяльність Галшки Гулевичівни найбільше асоціюється з київською жертвою 1615 року, Галшка була меценаткою до кінця свого життя. Найбільш це помітно протягом луцького періоду. Фундаторка долучалася до діяльності Луцького Христо-Водзвиженського православного братства і регулярно передавала кошти на його розвиток. За заповітом, більшість статків Галшки – як золотом, так і грошей, які їй заборгували, – перейшли на потреби Луцького братського монастиря та церкви при ньому. Також меценатка надала підтримку кільком іншим церквам на Волині.

По смерті фундаторки про її роль у заснуванні Києво-Могилянської академії «забули» – протягом більше ніж століття існування академії Галшка не фігурувала в офіційних викладах історії. Однак, у другій половині ХУІІІ століття «могилянці» почали активніше шукати власне коріння. Тоді ж вони «згадали» про роль меценатки з Волині у створенні академії. Так поступово Галшка Гулевичівна стала однією з найвідоміших українських меценаток.

Сьогодні Галшка Гулевичівна міцно увійшла в сучасний «могилянський» етос як одна із засновниць закладу. 15 жовтня 1615 року – день її жертви – вважається днем, з якого починає свою історію Києво-Могилянська академія.

Читайте про меценатку:

Гулевичівна Галшка (Елизовета) Васильевна (род. в 1575 г. – ум. в 1642 г.) : киев. меценатка, передавшая в 1615 г. свой дом с землей и имуществом киев. братству на сооружение монастыря, госпиталя и братской школы, впоследствии Киево-Могилянской академии // Сто знаменитых женщин Украины. – Харьков, 2006. – С. 114–118.

Гуртовий, Г. Волинянка козацького характеру : [Галшка Гулевичівна – одна із засновників Київ. колегіуму] / Гуртовий Г. // Історичний календар. – Київ, 2005. – С. 397–402.

Попельницька, О. О. Галшка (Єлизовета) Гулевичівна (1575–1642) / Попельницька О. О. // Сто видатних українців. – Київ, 2006. – С. 82–84. – (Сто великих).

Фундаторка Київської братської школи 1615 р. передала свою садибу на Подолі Київському православному братству для заснування монастиря зі школою для навчання дітей міщан та шляхти.

Хижняк, З. Галшка Гулевичівна – фундаторка Києво-Могилянської академії / Зоя Хижняк // Українки в історії / [за заг. ред. В. Борисенко ; вступ. ст. І. Дзюби]. – Київ, 2004. – С. 47–51.

Яременко, М. Пам'ять про Галшку Гулевичівну в Києво-Могилянській академії у 18 столітті : пригадування чи вигадання / Максим Яременко // Київська академія. – Київ, 2009. – Вип. 7. – С. 18–43.

Василенко, Н. Хресна мати Могилянки : [Галшка Гулевичівна] / Василенко Н. // Академія. – 2001. – июнь. – С. 44–47.

Євтушевський, В. Галшка Гулевичівна : портрет [Образотворчий матеріал] / Володимир Євтушевський // Наука і суспільство. – 2010. – № 3–4. – С. 47.

Козуля, О. Славетна меценатка : [про Галшку Гулевичівну] / Козуля О. // Дніпро. – 1997. – №9–10. – С. 124–126.

Рогоза, Б. Жінка з Подолу, яка увійшла в історію : [про Галшку Гулевичівну] / Борис Рогоза // Наука і суспільство. – 1997. – № 7–8. – С. 21–24.

Туровська, Л. Два життя – дві долі : [знатна киянка Галшка (Гальжбета) Гулевичівна, яка 15 жовт. 1615 р. подарувала свій будинок і землі у власність братства для відкриття школи] / Леся Туровська // Наука і суспільство. – 2010. – № 3–4. – С. 47–48.

Процюк, А. Галшка Гулевичівна : фундаторка Києво-Могилянської академії і меценатка православної культури [Електронний ресурс] // Біт.ua : [сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : <https://bit.ua/2020/10/metsenat-galshka-gulevychivna/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний – меценат української культури

Багато уваги приділяв релігійним та культурним справам України. З його діяльністю пов'язують заснування Київської колегії, яка згодом перетворилася на знамениту Києво-Могилянську академію. Сам він був випускником Острозької Академії. Він опікувався Київським та Львівським братством. До Київського Братства увійшов разом з усім Військом Запорізьким, пожертвувавши кілька тисяч польських злотих на відновлення Богоявленського монастиря та підтримку братської школи. Також надавав матеріальну підтримку школам, був ктитором та фундатором Братського Київського монастиря, надавши йому заможні села. Львівському братству заповів півтори тисячі золотих червінців. Піклувався і про інші монастирі, церкви і школи. У заповіті Петро Сагайдачний наказував нажитим майном, яке було не малим, віддати «...на науку і на навчання діток християнських при церкві Успіня Пречистої Богородиці, на виховання бакалаврів учених й на вічні літа задля пожитку їхнього офірував».

Діяльність Сагайдачного оцінив Володимир Антонович: «Своїм політичним тактом Сагайдачний був чоловік видатний для свого часу і вельми корисний для народного діла. Вернувши Україні її споконвічний громадський виборний лад у церковному та світському житті, що виходив з інстинктів українського народу, Сагайдачний додав народові сили до дальшої боротьби, а разом із тим і змоги вести ту боротьбу».

Читайте про гетьмана:

Попельницька, О. О. Петро Сагайдачний (1560 – 1622) / Попельницька О. О. // Сто видатних українців. – Київ, 2006. – С. 74–77. – (Сто великих).

Опікун київського Богоявленського братства та школи, Сагайдачний вніс кілька тисяч злотих на оновлення цього монастиря та школи. Помер у своїй садибі на Подолі, похований у Богоявленському храмі.

Стратілат, М. Петро Сагайдачний, 1984 [Образотворчий матеріал] : гравюра / Михайло Стратілат // Художники Подолу. – Київ, 2002. – С. 81.

Лазечко, П. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний / Лазечко П., Лазечко Л. // Дзвін. – 2003. – № 2. – С. 119–121.

Меценат української культури, фундатор Братської школи, Петро Конашевич-Сагайданий брав участь у відновленні вищої церковної православної ієрархії, будував церкви, зокрема вніс кілька тисяч золотих на оновлення Богоявленського монастиря, спорудив церкву при Флорівському монастирі.

Рогоза, Б. Відважний гетьман : Петро Сагайдачний з усім військом Запорізьким записався до Київського братства / Борис Рогоза // Хрещатик. – 2002. – 18 квіт. – С. 15.

Шумілова, А. Діяч доби українського Відродження // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 6. – С. 39–41.

Петро Конашевич-Сагайдачний з усім 20-тисячним військом Запорізьким вступив до Київського (Богоявленського) братства, став співзасновником Братської школи, згодом Києво-Могилянської академії, на території якої був похований.

Митрополит Петро Могила

Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі Петро Могила (1597 – 1647) прославився тим, що опікувався українською освітою та релігією, вклавши в них значні кошти. У 1631 році Петро Могила відкрив Лаврську школу, яка злилась з братською. Києво-Могилянська колегія, створена

митрополитом в 1632 році, на той час стала одним з найбільших ВНЗ Східної Європи. І сьогодні вона, прославляючи ім'я свого засновника, реорганізована в Національний університет «Києво-Могилянська академія». Петро Могила був проректором колегії і вважав це своїм найбільшим досягненням. У передмові до «Анфології» в 1636 році він писав: «З божою допомогою, постаравшись, в міру моїх слабких сил, на кошти мого сімейного майна відновити гімназію, тобто київські школи... я постачав, постачаю і дуже бажаю з допомогою царя небесного до кінця свого життя постачати школи книгами, вчителями, засобами для утримання бідних студентів».

Помираючи, Петро Могила у заповіті передав колегії все своє майно, кошти і цінності – бібліотеку, будинки, дворові місця на Подолі, половину худоби і інвентаря зі свого хутора Непологи, село Позняківку, більше 80 тис. злотих, срібний посуд, свій одяг митрополита і митру, прикрашену сімейними дорогоцінним камінням, хрест і навіть тканини – на одяг студентам і просив берегти колегію як єдину заставу його земного життя. Митрополит фінансував також реставрацію київських церков: Софійського собору, Церкви Спаса на Берестові, Михайлівського Видубицького храму, Успенського собору Києво-Печерської лаври та ініціював розкопки фундаментів Десятинної церкви й заснував Покровський Голосіївський чоловічий монастир (Голосіївську пустинь).

Детальніше:

Попельницька, О. О. Адам Кисіль (1600 – 1653) / Попельницька О. О. // Сто видатних українців . – Київ, 2006. – С. 98–101. – (Сто великих).

У заповіті Петро Могила призначив воєводу Адама Киселя опікуном Києво-Могилянської колегії. Гора, на якій А. Кисіль збудував палац-замок, і до сьогодні називається Кисилівкою.

Попельницька, О. О. Петро Могила (1596–1647) / Попельницька О. О. // Сто видатних українців. – Київ, 2006. – С. 94–97. – (Сто великих).

Засновник першої у Східній Європі православної Київської колегії, об'єднавши 1632 р. київську братську школу зі школою Києво-Печерського монастиря. Домігся 1635 р. права викладати сім «вільних наук», забезпечивши навчальний заклад викладачами, які стажувалися в університетах Західної Європи і яким надавалось грошове утримання.

Юркова, О. В. Петро Могила / Юркова О. В. // Нариси з історії Києва / Кальницький М. Б., Малаков Д. В., Юркова О. В. – Київ, 2002. – С. 107–109.

Справою життя митрополита Могили було заснування й розбудова Києво-Братської колегії.

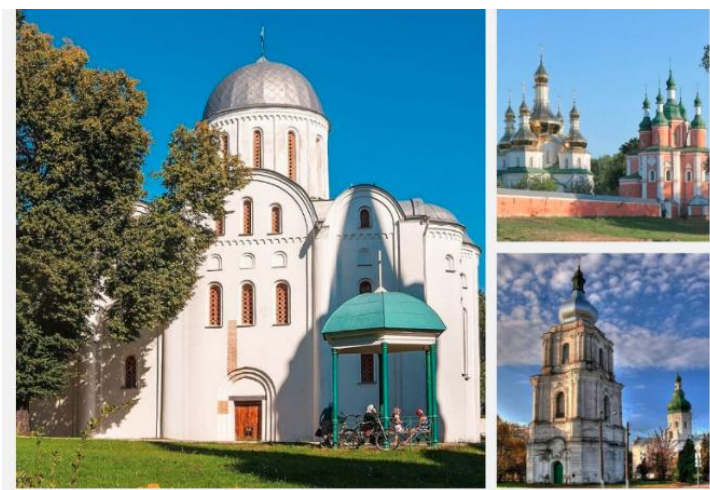

Вірина, О. Петро Могила заповів, щоб йому не ставили пишних монументів та надгробків : невідоме про відоме / Вірина О. // Хрещатик. – 2000. – 8 верес. – С. 8. – (Старожитності).

Численні хутори, будинки в Києві, бібліотеку і коштовності заповів митрополит Києво-Могилянській академії.

Ільченко О. Ю. Приватна благодійність в Україні : з історії заснування Острозької і Києво-Могилянської академії [Електронний ресурс] / Ільченко О. Ю. // Вінницький національний технічний університет : [сайт]. – Електронні текстові дані. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/ilcenko.php>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Гетьман Іван Мазепа

Мабуть, найбільшим українським ктитором був гетьман Іван Мазепа (1639 – 1709 рр.). Під його патронатом було побудовано 26 церков в понад 10 містах України. Крім того він спонсорував зведення навчальних закладів та фортифікацій. Загалом, близько 50 споруд. Досі невідомо скільки коштів на це було витрачено, але кажуть, що тільки на релігійні установи Мазепа передав власних коштів не менше, ніж 10 бюджетів Гетьманщини! Серед уцілілих доказів: дзвіниця Софійського собору, Церква Всіх Святих та Онуфріївська вежа Києво-Печерської лаври, Вознесенський монастир у Переяславі, Дзвіниця Борисоглібського монастиря в Чернігові, Трапезна церква Устинського монастиря, Трапезна церква Мгарського монастиря та кілька інших.

До кінця ХУІІ ст. на Подолі більшість будівель Братського монастиря і академії були дерев'яними. Коли меценатом навчального закладу став гетьман Іван Мазепа, він спочатку пожертвував кошти на будівництво Богоявленського собору (знищений у радянський час), а потім гетьман профінансував будівництво Староакадемічного (Мазепино) корпусу. І у 1704 році збудували

одноповерхову навчальну будівлю, а через 30 років ще один поверх корпусу надбудував архітектор Йоганн-Готфрід Шедель. І хоча наразі будівля на реставрації, вона чи не єдина в Києві, яка понад 300 років служить студентам.

Богоявленський собор Київського Братського монастиря (1690 -1693)

Отже, на Подолі коштом Івана Мазепи збудовано Богоявленський собор Братського монастиря, київський дім Петра I, «Мазепинський» корпус Київської академії. Лише завдяки клопотанню гетьмана офіційно цей навчальний заклад став 1701 р. академією.

Більше інформації про Івана Мазепу:

Попельницька, О. О. Іван Мазепа Колядинський (1639–1709) / Попельницька О. О. // Сто видатних українців . – Київ, 2006. – С. 118–124. – (Сто великих).

Кальницький, М. Гетьман Іван Мазепа / Михайло Кальницький // Нариси з історії Києва / Кальницький М. , Малаков Д. , Юркова О. – Київ, 2002. – С. 114–117.

Коштом Івана Мазепи збудовані Богоявленський собор на Подолі, академічний корпус Київського колегіуму.

Шевчук, В. Мазепа як меценат: будівничий, розширювач національної системи освіти, науки та книгодрукування в Гетьманщині / Валерій Шевчук // Просвічений володар : Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой / Валерій Шевчук. – Київ, 2012. – С. 306–336.

Великий меценат : [гетьман Іван Мазепа] // Українське слово. – 1994. – 20 жовт. – С. 7.

Гетьман Мазепа – меценат // Чумацький шлях. - 2007. – № 1. – С. 8 : іл.

Лазечко, П. Гетьман Іван Мазепа (1639–1709) / Лазечко П., Лазечко Л.
// Дзвін. – 2003. – № 2. – С. 123–126.

Меценат української культури Іван Мазепа 1703 р. подарував Києво-Могиллянській академії маєтки на Подолі, щорічно виділяв 200 крб. на її утримання, своїм коштом збудував кам'яну Богоявленську церкву, заклав Мазепинський академічний будинок.

Ступак, Ф. Я. Добродійна діяльність гетьмана І. Мазепи / Ступак Ф. Я.
// Український історичний журнал. – 2005. – № 1. – С. 138–148.

Лут, Т. Благодійна та меценатська діяльність гетьмана України – Івана Мазепи [Електронний ресурс] / Тетяна Лут // На урок : [сайт]. – Київ, 2017–2023. – Електронні текстові дані. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/blagodiyna-ta-mecenatska-diyalnist-getmana-ukra-ni---ivana-mazepi-3712.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Хто за цим стоїть? 5 маловідомих меценатів, які подарували місту пам'ятки архітектури [Електронний ресурс] // Громадський простір : [сайт]. – Електрон. дані. – Київ, 2020–2023. – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/?news=hto-za-tsym-stojit-5-malovidomyh-metsenativ-yaki-podaruvaly-mistu-pamyatky-arhitektury>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 24. 11. 2021. – Дата перегляду : 03. 08. 2023.

Купець першої гільдії, почесний громадянин Києва, меценат і філантроп Михайло Дегтерьов

(26 серпня [7вересня] 1831 р. – 21 грудня 1898 р. [2 січня 1899 р.], Київ).

Народився Михайло Дегтерьов в купецькій родині. До Києва приїхали Дегтерьови на початку 30-х років XIX ст. Оселилися на Подолі. Авторитет цього купецького сімейства був настільки великим, що батька майбутнього благодійника Порфирія Дегтерьова було обрано першим київським міським головою (1835 – 1837), основною ж його діяльністю була залізо-скоб'яна торгівля. Михайлу було всього 6 років, коли помер батько, тому системної освіти він не отримав, адже мусив допомагати матері, купчисі 2-ї гільдії. Отримавши у спадок талант бізнесмена, Михайло продовжив справу батька. Завдяки прекрасній пам'яті, наполегливості, силі волі та

здібностям у комерції Михайлу Дегтярьову вдалося не тільки зберегти батькову справу, а й значно її розширити та завоювати місце в київській торгівлі, увійшовши наприкінці 1860-х років до кола найвпливовіших і найбагатших киян.

З 1871 року був незмінним гласним міської думи. З 1875 року – член облікового комітету Київської контори Державного банку, у 1881 році обраний членом, а в 1891 році заступником голови Київського біржового комітету. Михайло Дегтерьов – почесний громадянин Києва, голова Ради старійшин Купецького зібрання, почесний член ряду організацій, член ряду опікунських рад багатьох навчальних і благодійних закладів Києва.

Вже у тридцятирічному віці Михайло розпочав благодійну діяльність. Спочатку, у 1870 році, він став попечителем сирітського будинку та старостою Олександро-Невської церкви при Сулімовських благодійних закладах. Проте значно активніше за благодійництво Дегтерьов взявся у 1880-х – 1890-х.

У будинку, збудованому поруч з Покровською церквою 1808 року, який пережив страшну пожежу 1811-го, і є рідкісним зразком класицизму в архітектурі Києва, спочатку жив голова київської ремісничої управи Самсон Стрельбицький, а потім тут була казенна аптека. Значно пізніше, у 1883-му, Михайло Дегтерьов як депутат міської думи заявив про бажання заснувати притулок. Для цього він придбав садибу та облаштував тут богадільню для 40 німечних православних християн. А щоб довічно утримувати тих, хто тут житиме, благодійник поклав на банківський рахунок 100 тис. крб. з відрахуванням відсотків на користь відкритого ним закладу. Нині тут на вулиці Покровській, 5 міститься резиденція посла США в Україні.

У 1892 р. на розі Покровської та Андріївської вулиць і Боричевого узвозу на кошти купця-мецената за проектом Володимира Ніколаєва був зведений чотириповерховий будинок (нинішня адреса вул. Покровська, 1). Михайло Дегтерьов та його дружина вирішили забезпечити житлом найбідніших киян, у першу чергу багатодітних вдів й відкрили так званий «будинок вдів», де безкоштовно могли знайти дах над головою 45 родин з дітьми, які втратили годувальника або опинилися в скрутному матеріальному становищі. Для них було обладнано 42 кімнати із спільною просторою кухнею на кожному поверсі, щоб можна було самостійно готувати. А для найбідніших чи зовсім хворих видавалися безкоштовні обіди із загальної кухні. Термін проживання у будинку тих, хто не порушував загальні

правила проживання, не обмежувався. Благодійник вніс знову ж таки на банківський рахунок 100 тис. крб. для його належного утримання. Будинок для вдів працював до встановлення радянської влади. Потім з нього зробили житловий будинок з комунальними квартирами, а з 1970-х років тут розмістилися установи Державного банку.

Допоміг Михайло Дегтерьов грошми і при будівництві лікарні для чорноробів, виділивши для цього 45 тис. крб., а потім ще 15 тис для прибудови до неї амбулаторії. 15 тис. крб. благодійник пожертвував на стипендії студентам Політехнічного інституту і ще стільки ж для учнів комерційного училища.

18 березня 1893 року міська дума ухвалила пропозицію Дегтерьова про зведення за його рахунок церкви на території Олександрівської лікарні (відновлена 2001 року). Вже в травні Володимиром Ніколаєвим був розроблений проєкт Свято-Михайлівської церкви, а 18 червня 1895 року відбулося освячення храму. На його будівництво Дегтерьов витратив 49 394 карбованці.

Пам'ятка архітектури «Будинок Дегтерьова» на вул. Сагайдачного, 16, побудований в 1821 р. в стилі ампір (зберігся), належав купцеві Тимофію Дегтерьову, який тримав тут крамницю залізо-скоб'яних виробів. Йому ж належав і чотириповерховий житловий будинок (№ 16-б) у глибині подвір'я, виконаний у стилі модерн. Магазин, залишаючись у власності родини Дегтерьових до 1917 р., тривалий час належав Михайлу Дегтерьову, вроджена скупість і одночасно щедрі пожертви якого шокували киян. Справжня щедрість Дегтерьова проявилася у заповіті благодійника, в якому не було забуто нікого з численної родини і навіть прислуги. Однак за життя він не був найщедрішим з-поміж київських меценатів, хоча магазини фірми Дегтерьових з продажу виробів із заліза можна було побачити в багатьох містах України. Для примноження мільйонів Дегтерьов торгував залізно-скоб'яним товаром, віддавав гроші в ріст під потужні закладні будинків і маєтків. Статки Михайла Дегтерьова оцінювалися в понад 10 млн. крб. Дегтерьов з дружиною не мали дітей та жили дуже замкнуто, витрачаючи на власні потреби мінімальні кошти. Про скупість його ходили легенди.

Мешкала родина Дегтерьових на Іллінській вулиці на Подолі біля Іллінської церкви. Михайло Дегтерьов мав тут 3 кам'яних будинків (№ 14 – 16). Брати тримали магазини на Олександрівській та Іллінській вулицях, а також перший у Києві завод мідних, залізних та чавунних виробів (1835 р.) на Кирилівській вулиці, № 41. Михайло Дегтерьов щосуботи роздавав милостиню бідним, проте коли до нього звертались за допомогою, ретельно наводив довідки і допомагав, коли вважав за потрібне.

Дегтерьов заповів Києву нерухоме майно на понад 4, 5 мільйонів крб, а це кілька будинків на Подолі і два на Хрещатику і понад 2 мільйона крб. готівкою й в цінних паперах. Виділив кошти на утримання «Будинку для вдів» та Подільської богадільні, заповів 50 тис. карбованців лікарні для чорноробів на будівництво нового корпусу на 25 місць, призначив вісім стипендій для незаможних учнів двох подільських гімназій та реального училища, пожертвував по кілька тисяч карбованців і цінні ікони Флорівському та Братському монастирям, Києво-Печерській Лаврі, Трьохсвятительській, Іллінській, Покровській, Георгієвській церквам, а також монастирям і церквам за межами Києва. У своєму заповіті Михайло Дегтерьов пояснював причину своєї щедрості. Він зазначав, що все життя збирав гроші для того, щоб потім допомагати бідним. Головним пунктом у заповіті Дегтерьова було зведення після його смерті комплексу благодійних закладів: богадільні на 500 осіб, дитячого притулку на 60 осіб для дітей віком від 6 до 13 років, а також дитячого притулку на 100 осіб для дітей до 6 років. Крім того, заповіт визначав джерело коштів на утримання цих закладів – прибуток від здачі в оренду будинків, переданих Дегтерьовим у власність міста.

Помер Михайло Дегтерьов 21 грудня 1898 (2 січня 1899) року. Похований у Свято-Михайлівській церкві. Ім'я дуже відомого київського мецената Михайла Дегтерьова за радянської доби було викинуто з історії міста. Донедавна вважалось, що могила втрачена, після відбудови церкви на території Олександрівської лікарні виявлено поховання, яке знаходиться в крипті Михайлівської церкви.

Вже через 2 роки, у вересні 1900 року, після смерті мецената, на Лук'янівці на Старо-Житомирській дорозі розпочалося будівництво масштабного комплексу благодійних закладів. Автором проєкту був архітектор Володимир Ніколаєв, а будівельні роботи проводила фірма Льва Гінзбурга. Ще через два роки, 27 жовтня 1902 року, богадільні було відкрито: на п'яти гектарах за капітальною огорожею з'явилося тринадцять будинків, серед яких були: головна будівля з трьома корпусами для 250 жінок, корпус для чоловіків на 150 осіб, відділення для хронічно хворих на 100 осіб, лікарня на 30 місць, 2 дитячі притулки на 60 та 100 осіб. Також комплекс мав у своєму складі церкву святого Михайла, кухню, пральню, котельню, лазню, дві льодовні, господарські будівлі, город та фруктовий сад. У 1913 році було добудовано ще один дитячий притулок на 100 осіб. Кожному мешканцеві благодійних закладів видавали білизну і верхній одяг. За бажанням вони могли працювати у майстернях і отримувати додатковий заробіток. Діти у притулку відвідували двокласне училище імені Михайла Дегтерьова, де здобували початкову освіту і навички ручної праці. При виході з притулку по досягненні 13 років їм безкоштовно видавали по дві пари білизни й одягу, взуття і невелику суму грошей для першого облаштування у самотійному житті. І все це за ті кошти, які заповів Києву Михайло Дегтерьов.

Будинки в Києві, зведені коштом Михайла Дегтерьова:

- Будинок Купецького зібрання (Володимирський узвіз, 2).
- «Будинок для вдів» (Покровська вулиця, 1/1).
- Свято-Михайлівська церква (Шовковична вулиця, 39/1).
- Будівлі благодійних закладів по Дегтерівській вулиці, 19 (зараз – Інститут Сухопутних військ Міністерства оборони України).

У 1908 році Старо-Житомирську дорогу, де знаходилися Дегтерьовські богадільні, перейменували на Дегтеревську вулицю. За деякий час назва вулиці в різних джерелах трансформувалася на Дегтерівську чи Дегтярівську. Ця назва проіснувала до 1939 року, коли вулицю перейменували згідно з тогочасними уподобаннями. 1992 року вулиці повернули назву на честь Михайла Дегтерьова.

Адреса: Володимирський узвіз, 2, Національна філармонія України.

На фасаді Національної філармонії України встановлена скульптура Михайла Дегтерьова (проект «Шукай»). Будинок купецького зібрання побудований 1882 року виключно за кошти Дегтерьова. У руці меценат тримає підкову, адже його бізнес був пов'язаний із виробництвом заліzosкобових товарів.

Радимо прочитати:

Виноградова, М. «Будинок для вдів» Дегтерьових М. П. та Є. І., 1892 / Марина Виноградова, Василь Галайба // Звід пам'яток історії та культури України : енцикл. вид. – Кн. 1 Київ. – Ч. 2: М–С / редкол. тому: відп. ред. П. Тронько та ін. ; упоряд. : В. Горбик та ін ; НАН України ; Інститут історії України ; Інститут археології України ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. – Київ, 2004. – С. 917 : фото.

Будинок зберігся на вулиці Покровській, 1/1. Його займають сьогодні установи Національного банку України.

Дегтерьов Михайло Парфентійович // Меценати Києва / Київський науково-методичний центр з охорони, реставрації та використання

пам'яток історії, культури і заповідних територій ; Департамент охорони культурної спадщини ; Департамент суспільних комунікацій. – [Київ], [2021]. – С. 5–6 : портр.

Ковалинский, В. Купец Дегтерев / В. Ковалинский // Меценаты Киева : [зб. нарисів про відомих киян] / В. Ковалинский. – 2-е изд., испр. и доп. – Киев, 1998. – С. 175–203 : портр.

Галайба, В. Богадільня М. П. Дегтерєва / Василь Галайба // Вечірній Київ. – 1993. – 15 січ. – С. 7. – (Біля витоків милосердя).

Галайба, В. Дитинство під захистом добродійців // Вечірній Київ. – 1999. – 29 квіт. – С. 8.

Про притулок для дітей-сиріт у дореволюційному Києві.

Галайба, В. Зароблені гроші бездітний «залізний король» витрачав на благодійні цілі / Василь Галайба // Вечірній Київ. – 1998. – 15 груд. – С. 7 : іл. – (З історії Києва).

Громадський діяч і благодійник, київський купець М. П. Дегтерєв.

Галайба, В. Мягкое сердце железного коммерсанта / Василь Галайба // Рыночная площадь. – 1993. – март (№ 2). – С. 5. – (У истоков милосердия).

Історія будівлі колишньої богадільні М. П. Дегтерєва на вулиці Дегтерівській, 19.

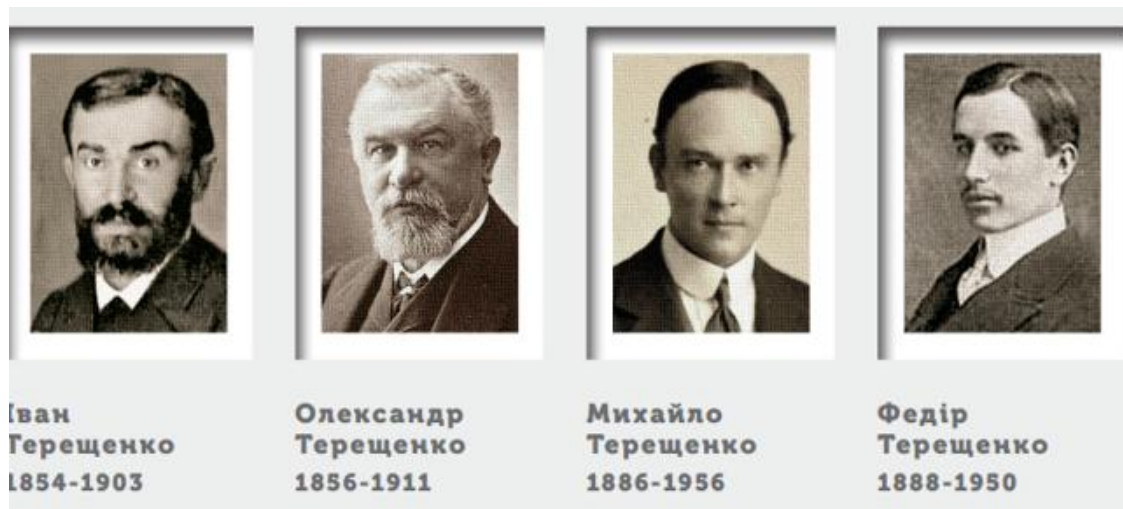
Михайло Парфентійович Дегтерєв [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Creative Commons Attribution-ShareAlike. – Електрон. дані. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%B3%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE_%D0%9F%D0%B0%D1%80%D1%84%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87. – Назва з екрана. – Дата останньої правки : 31. 12. 2022. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Родина Терещенків

Старовинний рід Терещенків, що походив з козаків міста Глухова й вкладав величезні кошти в розвиток України, без перебільшення є найяскравішим прикладом поєднання честі, добросердечності та мудрості. В історії України немає жодної подібної родинної династії, яка б стільки всього зробила на благо людей. Талановиті українські підприємці-цукрозаводчики були одними із найвідоміших меценатів свого часу та прикладом для наслідування.

Ділова хватка представників кількох поколінь цієї родини, їхня підприємницька активність і увага до технологічних новинок забезпечили їй міцний добробут і можливості, якими володіли далеко не всі навіть старовинні аристократичні родини. Все це поєднувалося з чесністю і розумінням суспільних потреб, що врешті-решт забезпечило родині Терещенків дворянський титул. Герб нового дворянського роду прикрасив девіз «Прагнення до суспільної користі». Це були не просто слова.

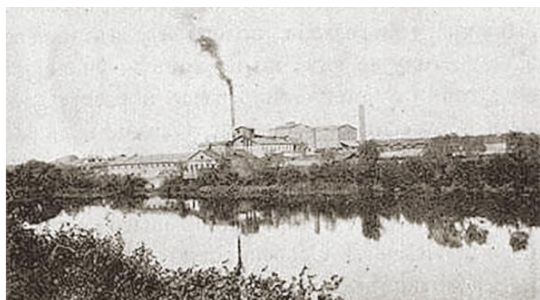
У Артемія Терещенка було три сини: Микола, Федір і Семен. Юність хлопців минула доволі бідно: за спогадами Миколи, грошей ледве вистачало на оплату навчання у Глухівському побутовому училищі.

Секрет величезної цукрової імперії Терещенків – важка праця та підприємницька хватка Артемія Терещенка і його старшого сина Ніколи. У дорослому віці Нікола став правою рукою батька і співтворцем сімейного багатства. Разом із родиною він займався чумакуванням: Терещенки возили до Криму хліб, а звідти постачали на Сумщину сіль та рибу.

Але перший справді великий капітал вони здобули в часи Кримської війни 1853–1856 років. Завдяки позитивній репутації і досвіду в чумакуванні, Терещенки отримали велике держзамовлення на забезпечення армії хлібом і дровами. Тоді ж вони почали займатися цукровим бізнесом: 1855 року побудували у Глухові перший цукровий завод.

Примножити родинні статки вдалося завдяки аграрній реформі 1861 року. Після скасування кріпацтва та інших суспільних змін багато поміщиків не встигли адаптуватися до нових умов і були змушені продавати або здавати в оренду власні землі за невеликі гроші. Терещенки уміло цим скористалися: купували або орендували маєстності із застарілими цукровими заводами і налагоджували там ефективне виробництво. Протягом кількох десятиліть сім'я підпорядкувала собі понад десяток цукрових підприємств.

Один із цукрових заводів Терещенків.

У 1870 році Нікола разом з братом Федором заснували «Товариство цукробурякових та рафінадних заводів братів Терещенків» з початковим капіталом у 3 млн крб, який до 1900 року досяг 8 млн крб. Наприкінці XIX ст., за розмірами готової продукції й основним капіталом, Товариство братів Терещенків було найбільшим у цукровій галузі країни.

На початку XX ст. родина Терещенків мала в своєму розпорядженні 11 цукрозаводів – 9 власних та 2 орендованих, які виробляли 9–10% загальноросійського цукру. Родина вкладала також гроші в соляні шахти і землеволодіння: їй належали понад 200 тис. десятин (218 тис. га) землі, цукрові, спиртові та лісопильні заводи, суконна фабрика.

Династія талановитих підприємців та організаторів цукрового виробництва, Терещенків, відіграла значну роль в економічному житті України другої половини XIX – початку XX ст. Господарства Терещенків були зразковими для інших аграріїв. Їхні володіння базувалися на застосуванні праці найманих робітників і власному володінні знаряддями праці. Артемії Терещенко та його сини представляли свою продукцію на найпрестижніших промислових виставках Європи. Про якість продукції підприємств родини можна судити з численних нагород, якими були відзначені її представники на всеросійських та закордонних виставках. У 1900 році на Всесвітній виставці в Парижі продукція

підприємств Ніколи Артемійовича отримала вищу нагороду за відмінну якість цукру-піску.

З усієї уславленої династії успішних промисловців особливо варто відзначити трьох її представників: Ніколи Артемійовича Терещенка, його брата Федора Артемійовича та сина Ніколи, Івана Ніколовича Терещенка.

У глухівській Трьоханастасіївській церкві знаходиться фамільний склеп Терещенків: тут поховані Артемій Якович Терещенко, його дружина Єфросинія Григорівна, Федір Артемійович та Нікола Артемійович.

Пам'ять про представників українського роду Терещенків не змогли знищити навіть роки, які стирали історичні дати й перекреслювали епохи, а не лише людей. Протягом десятиліть нас переконували, що Терещенки – багаті цукрозаводчики, експлуататори трудового народу.

Гасло засновника династії Артемія Терещенка в родинному гербі «Прагнення до суспільної користі» з гідністю несли його нащадки, свідомо вкладаючи 80 % своїх прибутків у розвиток рідної землі. На пожертви родини Терещенків у Глухові – рідному місті засновника династії Артемія Яковича, були побудовані ремісниче училище, жіноча та чоловіча гімназії, будівля банку.

Без щедрої руки родини Терещенків, українських промисловців, землевласників та меценатів ХІХ – початку ХХ століття, неможливо уявити сучасний Київ. Ніхто не зробив для розбудови Києва так багато, як родина Терещенків, адже вони повністю або частково фінансували будівництво понад 500 будівель у столиці.

Перебравшись до Києва, його сини звели будинок для Маріїнського дитячого притулку на розі Паньківської та Микільсько-Ботанічної вулиць (він зберігся й донині) і щорічно перераховували на його потреби значні суми, нічліжний і пологовий притулки на Подолі, відіграли вирішальну роль у заснуванні «Безкоштовної лікарні для чорноробів», щорічно робили великі грошові внески на потреби 1-ї Київської гімназії та на навчання десяти гімназистів... А ще за фінансовою участю родини Терещенків були побудовані і працювали Міське училище ім. Н.А. Терещенка, Політехнічний інститут, 1-е Комерційне училище, Києво-Подільська жіноча гімназія, Троїцький народний дім Товариства грамотності, Міський музей старожитностей і мистецтва, Реальне училище, Рубежівська колонія, Пироговська лікарня, Покровська церква на Солом'янці, церква Олександра Невського, собор Святого Миколая в Покровському монастирі і багато-багато іншого.

Вони не лише брали активну участь у розбудові міста – будували медичні установи для бідних, притулки для інвалідів, пологові будинки, дитячі садочки, гімназії, університети, картинні галереї, музеї, консерваторію, церкви, – а й

постійно виділяли кошти на важливі соціальні проекти. Завдяки родині Терещенків мільйони людей свого часу отримали професійну медичну допомогу, притулок, належну освіту та добре оплачувану роботу. На жаль, багато з цих будівель не збереглися, але деякі досі служать на благо України – наприклад, лікарня Охматдит, музична академія, Володимирський собор, Музей Т. Г. Шевченка. А в деяких районах столиці й досі користуються каналізацією, яку провели на кошти Терещенків.

Завдяки старанням цієї родини українська столиця має багаті зібрання картин та витворів мистецтва у чотирьох музеях. Три з них займають будинки, які належали відомій родині, а четвертий споруджений на їхні кошти.

У другій половині XIX ст. кількість медичних установ була недостатньою. У 60-х роках XIX ст. у Києві функціонувало, без урахування військового шпиталю, лише чотири лікарні на 268 ліжок. У 1875 р. відкрилась Олександрівська міська лікарня, у якій спочатку було 65 ліжок, а до 1880 р. – 166. Крім того, лікування в медичних установах було платним. Недостатність медичного обслуговування призводила до поширення інфекційних і епідемічних захворювань, що обумовлювало високу смертність.

У зв'язку з таким становищем, виникали різні добродійні спілки, які надавали медичну допомогу. У 1878 р. у Києві була заснована Маріїнська община сестер милосердя Товариства Червоного Хреста, яка існувала на пожертви приватних осіб. М. А. Терещенко асигнував кошти для будівництва приміщення для общини. У 1883 р. з'явилися два будинки, в одному з яких розмістилися общини, в другому – амбулаторія, аптека і лікарня на 12 ліжок. 14 грудня 1880 р. при общині почала діяти амбулаторія для хворих з безплатною видачою лікарських засобів. **А в січні 1884 р. запрацювало Подільське відділення амбулаторії, в якому на кошти М. Терещенка (6000 крб.) утримувалося три ліжка. Кошти на утримання Подільської амбулаторії надходили від Ф. Терещенка – по 1000 крб. протягом 5 років, потім естафету продовжив М. Терещенко – щорічно по 600 крб. протягом 10 років. У 1889 р. на будівництво третьої будівлі Подільської амбулаторії М. А. Терещенко вніс 30000 крб. Лікарня мала 18 ліжок безкоштовних і 3 платні. У 1890 р. була запроваджена плата за рецепт – 5 коп. Тоді М. Терещенко вніс 20 000 крб. у касу общини і щорічно вносив 800 крб., що дало можливість відмінити плату за рецепт.**

На початку XX ст. цукропромисловці досить щедро жертвували на потреби лікувальних установ. Майже при всіх їхніх цукрових заводах знаходилися лікарні з постійними лікарями та фельдшерами, у яких лікувалися не лише ті, хто працював на заводі, а й особи, які жили поблизу нього.

Читайте про родину Терещенків:

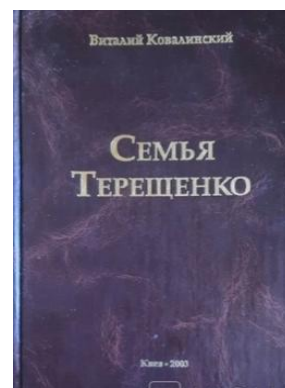

Донік, О. М. Родина Терещенків в історії доброчинності / О. М. Донік. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2004. – 314 с.

У монографії досліджено доброчинну діяльність представників відомої української родини підприємців-поміщиків Терещенків. Особливу увагу приділено висвітленню їхньої діяльності як фундаторів і покровителів закладів соціального захисту й охорони здоров'я, початкової, ремісничо-професійної, середньої та вищої освіти, культурно-освітніх філантропічних товариств тощо. Розглянуто меценатську діяльність і колекціонування творів мистецтва членами родини Терещенків, показано їхній вагомий внесок у культурну й духовну спадщину України. З'ясовано суспільні та моральні чинники тогочасної епохи, що спонукали Терещенків як представників підприємницького класу до широкої доброчинної й меценатської діяльності. Для істориків, краєзнавців, мистецтвознавців, музеєзнавців, усіх, хто цікавиться історією України.

Ковалинський, В. В. Семья Терещенко / Виталий Ковалинський. – Киев : Пресса Украины, 2003. – 388 с. : ил., фото.

Книга відомого київського історика й письменника Віталія Ковалинського відслідковує історію сім'ї Терещенків протягом двох століть. У книзі використано велику кількість фотографій. Для широкого загалу читачів.

Донік, О. М. Терещенки-меценати та їх внесок у культурну спадщину України / Донік О. М. // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – Київ, 2001. – Вип. 2. – С. 149–179.

Козлов, О. Родовід Терещенків за матеріалами РДІА / Козлов Олександр // Генеалогічні записки. – Львів, 2009. – Вип. 7. – С. 86–88.

Скицька, У. Родина Терещенків / Уляна Скицька // Наші на карті світу : історії про людей, якими захоплюється світ / Уляна Скицька. – Львів, 2019. – С. 11–15 : фото.

Автор знайомить з однією з найзаможніших європейських родин кінця XIX – поч. XX ст. На Подолі коштом Ніколи Артемовича Терещенка збудовані жіноча гімназія на Покровській вулиці, школа при Борисоглібській церкві та чоловіча трикласна торговельна школа.

Третяк, О. Е. Родина Терещенків / О. Е. Третяк // 100 видатних українців / [авт. ст. В. Астапенко та ін.]. – Київ, 2006. – С. 274–279 : портр.

У книзі, що містить 100 коротких біографічних нарисів видатних представників найрізноманітніших верств суспільства – мислителів, письменників, учених, митців, громадських, релігійних, політичних діячів, чийми зусиллями впродовж віків творилася українська культура та формувалася світогляд української нації, чільне місце займає родина Терещенків.

Кадирова, О. Справи купецькі : сто років тому Київ за «розмахом» доброчинності випереджав Санкт-Петербург / Олена Кадирова // Хрещатик. – 2010. – 11 серп. (№ 114). – С. 7. – (Крізь віки).

На кошти родини Терещенків побудована лікарня на Подолі.

Кальницький, М. Терещенки : [про родину київ. підприємців, меценатів] // Пам'ятки України. – 1993. – № 1-6. – С. 66–71.

Пасько, И. Терещенко с Терещенковской : [про київ. мецената] / И. Пасько // Рыночная площадь. – 1994. – 18 нояб. – С. 13.

Позняк, П. Залишається людям / Павло Позняк // Київський вісник. – 1993. – 14 серп.

Про меценатів Терещенків, які так багато зробили для Києва і Подолу.

Цюпа, Ю. «Що віддав, те – твоє...» / Юрій Цюпа // Хрещатик. – 1994. – 28 черв. – С. 6.

Про родину Терещенків, київських меценатів кінця XIX – поч. XX ст.

Ніжинська, Т. Хобі сім'ї Терещенків, яке стало культурною спадщиною киян [Електронний ресурс] / Тетяна Ніжинська // BIG KYIV : [сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : <https://bigkyiv.com.ua/hobi-sim-yi-tereshhenkiv-yake-stalo-kulturnoyu-spadshhynoyu-kyuan/>. – Дата публікації : 12. 11. 2020. – Дата перегляду : 31. 08. 2023.

Переоцінити вклад Терещенків у розбудову Києва важко. Декілька поколінь цієї славетної родини займалися меценатством. Їхнім коштом були відкриті навчальні заклади, лікарні, побудовані храми та будинки. З великою цікавістю та захопленням Терещенки займалися і колекціонуванням, зрештою, саме експонати їхніх приватних колекцій і стали основою Київської картинної галереї та ряду інших відомих музеїв. А почалося сімейне «полювання» за шедеврами з захоплення мистецтвом Федором Терещенком, який спочатку зі старшим братом Ніколою, а потім і сам став відвідувати виставки та знайомитися з художниками.

Паламарчук, М. Родина Терещенків – український феномен : 100 років меценатства і 100 років забуття [Електронний ресурс] / Марія Паламарчук // Kyivpost/ Ukraine`s Global Voige : [сайт]. – Електронні дані. – Київ, 1995 – 2023. – Режим доступу : <https://www.kyivpost.com/uk/post/21491>. – Дата публікації : 11. 09. 2023. – Дата перегляду : 30. 09. 2023.

Процюк, А. Терещенки : цукрові імператори і грандіозні меценати [Електронний ресурс] / Антон Процюк // Media zagoriy foundation : перше медіа про благодійність : [сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : <https://media.zagoriy.foundation/speczproyekty/tereshhenky-czukrovi-imperatory-i-grandiozni-meczenaty/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 15. 04. 2021. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

«Цукрова імперія» Терещенків [Електронний ресурс] : (за матеріалами журналу «Цукровий бізнес», №1, червень 2017 р.) // УКРЦУКОР : Національна асоціація цукровиків України : [сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : <http://www.ukrsugar.com/uk/post/cukrova-imperia->. – Назва з екрана. – Дата публікації : 22. 05. 2019. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Артемій Якович Терещенко

Артемій Якович Терещенко (1794 – 1877) народився у збіднілій родині козацького походження. У молодості служив в армії і працював прикажчиком у крамниці глухівського купця, згодом відкрив свою справу. Спочатку торгував

возами, а пізніше відкриває невеликий магазин. Чоловік мав гарний підприємницький хист (за що з молодості за ним закріпилось прізвисько «Карбованець») і поступово заробив невеликий статок, завдяки дрібному бізнесу у Глухові.

Під час Кримської війни Артемій Якович на постачаннях лісу і продовольства для армії і флоту заробив значний капітал, який пізніше вклав в цукрову промисловість, що надзвичайно швидко розвивалася. Вміло скориставшись відміною кріпосного права, поставив на великі рейки видобуток солі та цукру, що зробило найзаможнішою родиною у тогочасній російській імперії, а може і в Європі. Одне лише слово, дане Терещенками, слугувало заставою успішної справи. Після селянської реформи 1861 року починає скуповувати поміщицькі маєтки або брати в оренду у збанкрутілих поміщиків невеликі заводи і модернізувати застарілі запуснені виробництва, орендувати землі для вирощування цукрових буряків і будівництва нових цукрових заводів і млинів. Доброчинством зайнявся ще у Глухові. На його кошти побудовано ремісниче училище, жіночу і чоловічу гімназії, вчительський інститут, банк, лікарню святої Єфросинії, притулок для сиріт, Трьоханастасівську церкву.

Надалі купцю першої гільдії вести справи допомагали трое його синів – Нікола, Федір і Семен. Терещенки стали на початку ХХ століття одними з найбільших землевласників Російської імперії (їм належало понад 200 тис. десятин землі, з них 70 тис. – на Київщині, а також на Чернігівщині, Поділлі, Волині) і цукрозаводчиків в Україні (у 1911–1912 роках мали 10 великих цукроварень). На придбаних землях побудували цукрові заводи та великі тваринницькі господарства. Родина Терещенків посідала провідні місця у торгівлі хлібом, цукром та худобою, у цукровому, гуральному, суконному, деревообробному виробництвах та інших галузях.

За благодійні справи, на які родина витратила понад 5 млн. крб., 1872 року Терещенкам було даровано дворянство.

Терещенки, що розширювали свої володіння й стали найбільшими землевласниками та власниками мільйонного статку, приділяли постійну увагу благодійності. Масштаби їхньої діяльності переросли розміри невеликого українського містечка, і в 1870 році батько і сини з сім'ями переїжджають спочатку в Москву, а в 1874-му до Києва (тільки Семен із родиною залишається в Курській губернії).

За сім років до смерті, у 1870-му, купець першої гільдії Артемій Якович Терещенко відійшов від активних справ, передоручивши їх синам, які організували «Товариство цукрових і рафінадних заводів братів Терещенків» з початковим капіталом у 3 млн рублів.

«ТОВАРИСТВО ЦУКРОВИХ І РАФІНАДНИХ ЗАВОДІВ БРАТІВ ТЕРЕЩЕНКІВ»

Засновано: 1870 року

Центральний офіс: місто Глухів

Початковий капітал: 3 млн золотих рублів

Статки на початок ХХ століття: 15 млн золотих рублів (\$7,5 млн за курсом того часу, або близько \$200 млн за поточним курсом з урахуванням офіційної оцінки інфляції долара)

Земельний банк: 153 000 га

Активи: 10 цукрових заводів, соляна шахта у місті Бахмут потужністю 5000 т/рік

Читайте також:

Кудрявцев, Л. Названа іменем меценатів Києва / Лев Кудрявцев // Наш стародавній Київ : нариси / Лев Кудрявцев. – Київ, 2016. – С. 279 –291 : фото.

Про вул. Терещенківську та про родину Артемія Терещенка, меценатів Києва й Подолу.

Терещенко Нікола Артемійович (1819 – 1903)

Підприємцем і меценатом був і старший син засновника династії Артемія Яковича Терещенка – Нікола Терещенко.

У дитячі роки Ніколи родина не була заможною, тож батько не зміг дати своєму старшому синові якісної освіти. Хлопець закінчив лише міське училище.

Ще з юних літ Нікола почав займатись бізнесом. На волах він перевозив хліб у Крим, сіль, рибу – з Криму до Глухова. Примножила його статки й аграрна реформа 1861 року, якою, завдяки підприємницькому хисту, вдало скористався Нікола Терещенко. Як і всієї родини, головними його бізнесовими інтересами був цукор. Ніколі Артемійовичу належало близько 80 тисяч десятин землі, 5 цукрових і рафінадних заводів, винокурень, парових і водяних млинів в Чернігівській, Київській, Волинській, Харківській, Подільській, Курській і Тульській губерніях. Цукрові заводи стали головним джерелом його доходів, але Нікола Терещенко не забував про торгівлю, залізницю, спирт, ліс, сукно.

І хоча був дуже заклопотаний управлінням цукровими заводами і торгівлею, але ще в Глухові займався і громадською діяльністю: впродовж 9 років займав посаду старшого бургомістра, був впродовж 14 років міським головою,

одночасно виконував обов'язки головного губернатора земських зборів, члена земської управи Глухова, почесного мирового судді. Особливу ж увагу Нікола Артемійович приділяв добродійним справам, допомагаючи дитячим притулкам, міській лікарні і навіть очолював місцеве відділення піклування про в'язниці.

З 1870 року проживав у Москві, проте його тягнуло в Україну, і 1875 року Нікола ухвалює рішення переїхати до Києва, який на той час перетворився на «цукрову столицю».

У Києві, оселившись з сім'єю в будинку № 12 на Бібіковському бульварі, який займає майже квартал, протягом 15 років його модернізував, перетворивши на справжній палац (з 1948 року тут знаходиться Державний музей Тараса Шевченка, нині Національний музей Тараса Шевченка). Нікола Артемійович активніше починає займатися добродійною діяльністю та інвестуванням в будівництво громадських будівель. За 25 років проживання в Києві на благодійні потреби витратив понад 2 млн. крб. (його прибутки сягали близько 10 млн. крб.).

У 1881 році відкривається училище для сліпих, єдиний на той час заклад в Росії. У цьому ж році виділяє 23 тисячі карбованців на будівництво Маріїнського дитячого притулку на розі Паньківської і Микільсько-Ботанічної вулиць (вул. Паньківська, 2, тепер НДІ психології). У 1882 р. було розпочато будівництво безкоштовного притулку для дорослих на Бессарабці.

Вензель з ініціалами Ніколи Терещенко на монеті України

За внесок у розвиток Києва в 1892 році Нікола Артемівич отримав звання почесного громадянина міста.

У 1894 році на кошти підприємця та мецената Ніколи Терещенка у Києві було побудовано та відкрито Київську безоплатну лікарню для чорноробів та незаможних людей на 50 місць. Для цього він виділив 100 000 крб., з них 75 000 – на будівництво приміщень, 25 000 – у Фонд утримання лікарні. Разом із дружиною Пелагеєю Терещенко надав необхідний капітал для забезпечення функціонування лікарні (нині Національна дитяча спеціалізована лікарня МОЗ України ОХМАТДИТ, вул. В. Чорновола, 28/1). В утворенні цього капіталу взяли участь також київські благодійники Михайло Дегтерьов та Микола Попов.

Виділив цей меценат необхідні кошти на амбулаторну лікарню, лікарню Червоного Хреста на Подолі. **Нікола Терещенко утримував безоплатну**

лікарню на Покровській вулиці, нове приміщення якої було збудоване на розі Хоривої та Волоської вулиці, № 37/42 його коштом.

Значну роль у громадському житті Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст. відіграло Київське благодійне товариство, засноване у 1834 р. за приватним почином жінок для допомоги бідним. Фінансово підтримував Нікола Артемійович амбулаторії та лікарні Маріїнського товариства сестер милосердя Червоного Хреста на вулиці Маловолодимирській, 32 (нині – вул. Олесь Гончара). Родина цукропромисловців Терещенків багато допомагала лікувальним установам цього товариства. Так у 1897 р. Нікола Артемійович на власні кошти побудував двоповерхову лікарню і забезпечив її капіталом на утримання. У цій медичній установі отримали допомогу 15 тис. дітей, яких забезпечували лікарськими засобами, молоком та білизною. Лише за один рік кількість відвідувань лікарні становила 45 тис. Так у 1898 р. Н. А. Терещенко виділив 79 крб. для будівництва льодника та погребів лікарні. У 1899 р. сім'я цукропромисловців пожертвувала 2800 крб. благодійному товариству, з них на закупівлю ліків 500 крб., на купівлю дистильованої води для аптеки – 200 крб. Крім того, Н. А. Терещенко за власні кошти (1 тис. крб.) відремонтував приміщення лікарні. У 1900 р. на утримання амбулаторії виділив 1250 крб., на потреби лікарні – 1000 крб., на її ремонт – 150 крб., на безкоштовну видачу лікарських засобів бідним – 850 руб, на утримання безкоштовних ліжок ім. Н. А. Терещенка – 3000 крб., на реабілітацію хворим, які одужали, – 1500 крб. У 1901 р. меценат пожертвував амбулаторній лікарні капітал у 20 000 крб., а його відсотки витрачали на ремонт лікарні і 850 крб. на безкоштовну видачу ліків бідним. Протягом 1900 –1908 рр. Нікола Артемійович щорічно виділяв по 15 000 крб. на утримання трьох дитячих ліжок і шести ліжок ім. Н. А. Терещенка і його дружини П. Г. Терещенко. Загалом Київське благодійне товариство отримало від Ніколи Терещенка більше 90 000 крб. Терещенки опікувалися й іншими медичними установами Києва. В ті часи страшною пошестю були холера й тиф, тому Терещенко облаштував спеціальний павільйон, де під час епідемій годували міську бідноту.

На честь 80-річного ювілею влаштував для бідних у 3-й їдальні Київського добродійного товариства на Олександрівській (нині Контрактовій) площі, 10 обідів на 1200 осіб.

Не забував він і про освіту. Його коштом були засновані гімназія, торговельні школа й курси, жіночі комерційні класи. Він разом з родиною жертвував значні суми на будівництво Київського політехнічного інституту і Київського художньо-промислового і наукового музею, в якому сьогодні розташований Національний художній музей України, сприяв розширенню приміщення Подільської жіночої гімназії, виділивши 30000 крб., фінансово підтримував Перше комерційне училище на Подолі, Києво-Подільську жіночу гімназію, Політехнічний інститут, Міський музей старожитностей і мистецтва. Регулярно виділяв гроші для ремонту православних храмів. Завдяки Ніколі Терещенку з'явилася 5-та чоловіча гімназія (сьогодні в її будівлі розташований

Національний транспортний університет), виділивши 250 тис. крб. на рік на утримання чоловічої гімназії ім. М. Терещенка); та міське зразкове початкове училище (зараз будівля на Ярославовому Валу належить Київському національному університету театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого). На будівництво гімназії Терещенко витратив орієнтовно мільйон крб., на підтримку училища – приблизно 450 тисяч (ці витрати він розділив із сином Олександром).

1896 року в Києві було засновано Київське Товариство поширення нижчої комерційної освіти, до якого входили Микола Терещенко, Семен Могилевцев, Микола Чоколов, Михайло Дегтерьов, Яків Бернер та інші купці й промисловці, які, як ніхто, розуміли необхідність економічної підготовки, яку варто починати з підліткового віку. Вже наступного року на Подолі у так званому дворянському училищі (на розі Костянтинівської і Хоривої вулиці) відкрилась Торговельна школа для хлопців, а у січні 1899 року в трьох кімнатах на першому поверсі приміщення цієї школи започатковане її жіноче відділення – перша ластівка жіночої комерційної освіти в Російській імперії – **Жіноча торговельна школа з трьома основними та одним підготовчим класами (нині тут ПТУ № 49)**; Дівчата, що вже мали початкову освіту, навчались тут основ бухгалтерії й товарознавства для подальшої роботи в торговельно-промислових установах. Засновник товариства Микола Терещенко увічнив у назві школи пам'ять своєї покійної дружини Пелагеї Георгіївни, яка брала участь у всіх його добродійних починаннях. Тоді ж Микола Терещенко пожертвував 100 тис. крб. недоторканого капіталу на утримання школи. Задумуючи школу, Терещенко відразу передбачив 50 тис. капіталу на будівництво окремого корпусу. За проектом архітектора П. Голландського коштом Терещенка була збудована двоповерхова цегляна будівля на розі вулиць Бульварно-Кудрявської та Обсерваторної. Роботи проводила контора Льва Гінзбурга (нині тут Інститут підвищення кваліфікації учителів).

Олександрівське ремісниче училище – один з найвідоміших у місті середніх навчальних закладів, заснований з ініціативи і коштом Київського купецького зібрання.

Складовою частиною історичної забудови перехрестя вулиць Братської та Ігорівської – важливої частини Подолу з боку набережної Дніпра – є комплекс споруд, об'єднаних у 2-й пол. 19 ст. в єдиний **комплекс Олександрівського ремісничого училища з садибою на вул. Братській, 2** (магістратська хлібна крамниця, дві споруди складів, кузня, будинок навчальних майстерень, фрагмент дворової будівлі) та корпусу училища з прибудовою на вул. Ігорівській, 14.

На заснування Олександрівського ремісничого училища (1874 р.) були передані кошти, зібрані місцевою громадою на побудову врочистої арки на честь відвідання самодержавцем Києва. Окрім цього, училище отримало

будинок та 6 тисяч крб. на стипендії учням-сиротам від купця Т. І. Котляревського. Спочатку навчальний заклад розміщувався у садибі київського купця Г. Котляревського на вул. Ігорівській, 14.

На ділянці розташовувалися двоповерховий цегляний будинок (зберігся у добудованому вигляді), двоповерховий цегляний флігель, сарай, амбар та інші господарські будівлі (втрачені). 1873 року садиба перейшла у власність міста, головний будинок був відремонтований. Тож 18 вересня 1874 року відбулося відкриття чотирикласного ремісничого училища. У 1879 – 1880 роках за проєктом архітектора А. Геккера споруду надбудували третім поверхом і доповнили кам'яними сходами на всю її висоту. Триповерховий цегляний пофарбований, утворений двома Г-подібними у плані просторами, розміщеними вздовж єдиної поздовжньої осі, яка має паралельну напрямку вулиці північно-східну орієнтацію. Абрис плану будинку близький до прямокутника з ризалітами значного виносу в бічній та середній ділянках з тильного боку.

У 1891 – 1892 роках за проєктом того ж А. Геккера праворуч прибудовано триповерхове приміщення, влаштовано нові перегородки на першому і третьому поверхах, тамбур з боку вулиці. Корпус училища – зразок навчального закладу 2-ї пол. 19 ст. Для його потреб згодом було відведено ще й нижній поверх сусіднього будинку, а 1875 року передано садибу на вул. Братській, 2.

1890 року училище перетворене на п'ятикласне. Навчальний заклад перебував у віданні Міністерства народної освіти. До нього приймали дітей усіх соціальних станів (переважно православного віросповідання) віком від 12 до 15 років. Виплачувалися 24 стипендії. Справами училища відала опікунська рада, склад якої обирався думським зібранням і затверджувався губернатором терміном на чотири роки. Серед попечителів училища були у різний час архітектор В. Ніколаєв, інженери-технологи О. Термен та І. Хряков, лікарі Ф. Бурчак і М. Страдомський, директор Київської контори Держбанку А. Демуцький та ін. Довічним почесним опікуном 1-го київського реального училища протягом 19 років, починаючи з лютого 1884 р., був Іван Ніколович Терещенко, який загалом пожертвував на його потреби понад 40 тис. крб., не беручи до уваги щорічні одноразові внески на утримання цього навчального закладу. Зокрема в 1894 р., завдяки значним пожертвуванням Івана Миколайовича, було завершено двоповерхову добудову до головного корпусу реального училища. У 1901 р. в садибі училища з'явилася ще одна двоповерхова будівля, де містилися спортивний зал та нова церква.

Заняття складалися із загальноосвітніх та практичних дисциплін (в училищних майстернях). Училище – перший у Києві навчальний заклад, де в широкому обсязі і на професійній основі викладалися предмети виробничого профілю, його кузня вважалася зразковою для всього міста. По закінченні училища вихованці залишалися під його опікою ще впродовж двох років, проходячи на контрактних умовах практику підмайстрами у кращих майстрів

на підприємствах Києва, після чого виготовляли виріб свого ремесла і подавали на оцінку в училище. Тільки тоді виносили ухвалу про присвоєння звання майстра і видачу атестата. Найкращим випускникам видавалася одноразова субсидія з коштів училища, щоб вони могли відкрити власну майстерню.

У кінці 1917 року училище перетворене на гімназію Плосьького району Києва, 1918 року департамент професійної освіти при Міністерстві народної освіти УНР надав закладу статус Вищої ремісничої школи, реорганізованої на поч. 1920-х рр. у Київський механічний технікум, 1940 – у ремісниче училище № 3 (з 1974 р. – СПТУ № 3). Після приєднання до нього 1985 р. СПТУ № 2, навчальний заклад отримав назву – ПТУ № 32, в якому готувались кадри для річкового флоту. 1985 р. будинок на вул. Ігорівській, 14 вилучено з власності училища і продано фірмі.

Детальніше:

Галайба, В. Корпус Олександрівського ремісничого училища з прибудовою, 2-а пол. 19 ст. (вул. Ігорівська, № 14) / Василь Галайба [та ін.] // Звід пам'яток історії та культури України : енцикл. вид. – Кн. 1 : Київ. – Ч. 2: М-С / редкол. тому: відп. ред. П. Тронько та ін. ; упоряд. : В. Горбик та ін ; НАН України ; Інститут історії України ; Інститут археології України ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. – Київ, 2004. – С. 585–586.

// Інститут історії України. Національна Академія наук : сайт. – Київ, 2016–2023. – Електронна версія книга. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0001742. – Назва з екрана . – Дата перегляду : 26. 10. 23.

У садибі, яка у 1872 р. перейшла у власність міста, 1874 р. розмістилось Олександрівське ремісниче училище. Протягом 1879 – 1880 років за проєктом архітектора А. Геккера споруду надбудували третім поверхом і доповнили простором кам'яних сходів на всю її висоту.

Ніколаєва, Т. Початкові та середні загальноосвітні заклади під опікою підприємців / Тетяна Ніколаєва // Підприємці в культурно-освітньому просторі України (остання третина XIX – початок XX ст.) / Тетяна Ніколаєва ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – Київ, 2010. – С. 64–67.

Галайба, В. Олександрівське ремісниче училище / Василь Галайба // Вечірній Київ. – 1994. – 8 верес. – С. 3. – (З історії київської благодійності).

Галайба, В. Перша Київська жіноча торговельна школа / Василь Галайба // Українська інвестиційна газета. – 1998. – 23 черв. – С. 8 : мал. – (Історія).

Історія відкриття 1899 року на Подолі у так званому дворянському училищі (на розі Костянтинівської і Хоривої вулиці) жіночого відділення торговельної школи – першої ластівки жіночої комерційної освіти – з трьома основними та одним підготовчим класами (нині тут ПТУ № 49). Нікола Терещенко пожертвував 100 тис. крб. недоторканого капіталу на утримання школи та відразу передбачив 50 тис. капіталу на будівництво окремого корпусу. За проектом архітектора П. Голландського коштом Терещенка була збудована двоповерхова цегляна будівля на розі вулиць Бульварно-Кудрявської та Обсерваторної (нині тут Інститут підвищення кваліфікації учителів).

Галайба, В. Лікарня для чорноробів / Василь Галайба // Вечірній Київ. – 1994. – 27 січ. – С. 3. – (З історії київської благодійності).

На кошти Ніколи Терещенка (75000 крб.) була побудована й відкрита у 1894 році Київська безоплатна лікарня для чорноробів та незаможних людей на 50 місць, яким після випуски з лікарні з фонду, започаткованого благодійником, виплачувалися кошти на відновлення після тяжкої хвороби. Разом із дружиною Пелагеєю Терещенко надав необхідний капітал (25000 крб.) для забезпечення функціонування лікарні (нині Національна дитяча спеціалізована лікарня МОЗ України, відома як Охматдит).

Ковалинский, В. Никола Артемьевич / В. Ковалинский // Меценаты Киева / В. Ковалинский. – Киев, 1998. – С. 248–274.

Семенко, В. Никола Артемьевич Терещенко – промышленник, предприниматель, меценат, благотворитель // Деловая Украина. – 1994. – № 91(ноябрь). – С. 7.

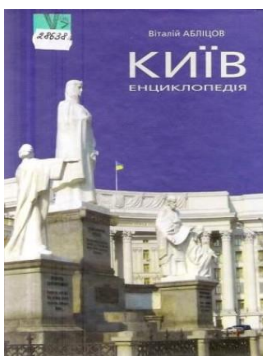
На кошти Ніколи Артемійовича були збудовані на Подолі:

- **Жіноча гімназія на Покровській вулиці;**
- **Школа при Борисоглібській церкві;**
- **Будинок для Товариства Червоного Хреста.**

У Києві : 4-а гімназія на Великій Васильківській (зберіглася донині), 5-а гімназія, Києво-Печерська гімназія, притулок-училище для глухонімих на Малодорогожицькій вулиці, Училище для сліпих (єдиний на той час подібний заклад у російській імперії, Колонія для малолітніх злочинців, Товариство комерційної освіти, Миколаївський собор у Покровському монастирі, Лазарет при Олександрівській лікарні, Троїцький народний будинок (нині в будівлі знаходиться Театр оперети), Будинок працьовитості на Гоголівській вулиці, Покровська церква на Солом'янці, собор Св. Миколи в Покровському монастирі, Георгіївська церква, Будинок для міського парафіяльного училища на Ярославому Валі, 40 (зараз корпус університету театру і кіно ім. Карпенка-Карого).

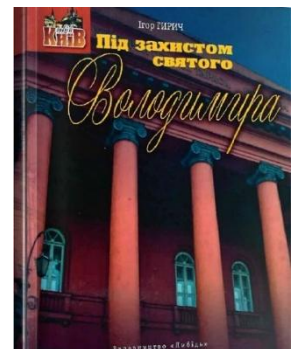
Нікола Терещенко брав активну участь у будівництві Володимирського собору і Київського художньо-промислового і наукового музею (нині тут Національний художній музей України), а також був одним із інвесторів будівництва Політехнічного інституту та спонсорував громаду сестер милосердя Товариства Червоного Хреста, перший почав будувати в Києві центральну каналізацію. На будівництво корпусів Київського політехнічного інституту Нікола Терещенко передав 150 тис. рублів. Його син Олександр Ніколович був членом комітету зі створення цього вишу, а онук Михайло Іванович допомагав бідним студентам КПІ.

Читайте про мецената Ніколу Терещенка:

Абліцов, В. Терещенко Микола : [біогр.] / Віталій Абліцов // Київ : енцикл. / Віталій Абліцов. – Київ, 2016. – С. 52–53 : фото.

Гирич, І. Терещенківська : [про підприємця і благодійника Миколу Терещенка] / Ігор Гирич // Під захистом святого Володимира / Ігор Гирич. – Київ, 2014. – С. 16–22.

Ковалинський, В. Никола Артемьевич : [Терещенко утримував безоплатну лікарню на Покровській вулиці, нове приміщення якої було збудоване на розі Хоривої та Волоської вулиці, № 37/42 його коштом ; виділяв 250 тис. крб. на рік на утримання чоловічої гімназії ім. М. Терещенка та жіночої ім. П. Терещенка торгової школи на розі вул. Костянтинівської та Хоривої, 9/6 (нині ПТУ № 49); виділив 30 тис. на

розширення Поділ. жіночої гімназії ; на честь 80-річного ювілею влаштував для бідних у 3-й їдальні Київського добродійного товариства на Олександрівській (нині Контрактовій) площі, 10 обід на 1200 осіб] / Віталій Ковалинський // Семья Терещенко / Віталій Ковалинський. – Киев, 2003. – С. 35–71.

Терещенко Микола Артемович : (народ. 1819 р. – пом. 1903 р.) // 100 знаменитих людей України. – Харків : Фоліо, 2005. – С. 436–439.

Микола Терещенко (1819–1903) : колекціонер творів мистецтва, меценат, цукрозаводчик // 100 найвідоміших українців. – Київ, 2005. – С. 251–253 : фото.

Галайба, В. Міське зразкове училище імені М. А. Терещенка : [будинок зберігся на вулиці Ярославів Вал, 40] / Василь Галайба // Вечірній Київ. - 1997. – 29 листоп. – С. 13. – (З історії київської благодійності).

Галайба, В. Микола Терещенко пожертвував 4150 рублів на утримання курсів електромонтажників : [про пожертвування на облаштування приміщень нижчої ремісничої школи, де діяли курси; нині у цій будівлі на вул. В. Чорновола, 22 знаходиться Київський професійно-педагогічний фаховий коледж ім. А. Макаренка / Василь Галайба // Хрещатик. – 2001. – 6 квіт. (№ 38). – С. 9.

Дерий, Д. Меценат Терещенко удостоюся пам'ятника / Дмитрій Дерий // Вечірній Київ. – 2009. – 22 черв. (№ 112). – С. 5 : фото.

Кійко, А. Меценати рятували медицину : у столиці відбулося урочисте відкриття пам'ятника меценату та почесному громадянину Києва Миколі Терещенку / Андрій Кійко // Вечірній Київ. – 2009. – 23 черв. (№ 81). – С. 2 : фото.

Семенко, В. Никола Артемьевич Терещенко – промышленник, предприниматель, меценат, благотворитель // Деловая Украина. – 1994. – № 91(нояб.). – С. 7.

Слабошпицький, М. Відлуння через століття : Микола Терещенко : [завдяки жертвам Терещенків утримувались на Подолі нічліжний притулок на Нижньому Валі, збудований Федором Терещенком; Поділ. жіноча гімназія, лікарня Червоного хреста] / Михайло Слабошпицький // Чумацький шлях. – 2006. – № 4. – С. 9–13.

Рудяченко, О. Нікола Терещенко. Гетьман цукру [Електронний ресурс] / Олександр Рудяченко // Укрінформ : мультимедійна платформа іномовлення України. – Київ, 2015–2023. – Електрон. дані. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2557037-nikola-teresenko-getman-cukru.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 14. 10. 2018. – Дата перегляду : 03. 11. 2023.

Шляхетність щедрої душі [Електронний ресурс] : до 195-ї річниці від дня народження М. А. Терещенка : біобібліогр. покажч. / центр. міська б-ка ім. Л. Толстого ; уклад. Т. Плющ, Т. Четвирикова. – Шостка, 2014. – 60 с. // Каламео. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://www.calameo.com/books/005020736d2f027811dde>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 05. 09. 2023.

До 195-річчя від дня народження
М. А. Терещенка

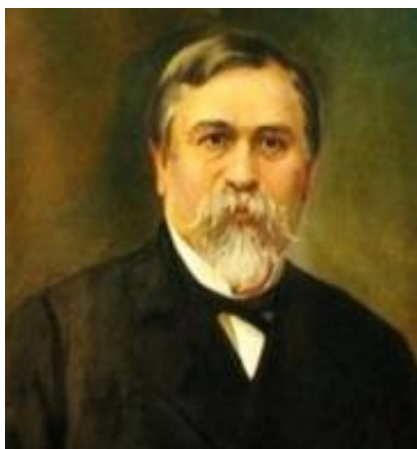
Біобібліографічний покажч

**Шляхетність
щедрої душі**

Федір Артемійович Терещенко (1832 – 1894)

Серед членів-засновників КТП Федір Терещенко – молодший син київської родини цукрозаводчиків, відомої не лише своїм багатством і прекрасним зібранням творів мистецтва, а й благодійністю, – займав чільне місце.

Багатий український підприємець, меценат, колекціонер, почесний громадянин міста Києва **Федір Артемійович Терещенко** народився в Глухові 8 лютого 1832 року в сім'ї Артемія Яковича Терещенка та Єфросинії Григорівни Стеслявської.

Його батько склав свій первинний капітал на торгівлі хлібом та постачання лісу, а накопичений капітал вигідно вклав в цукрову промисловість, яка розвивалась. До своєї діяльності він залучив і синів – Миколу, Федора, Семена. Проживаючи в Глухові, Федір з малих років почав допомагати батькові в його комерції. Часу на навчання майже не було, тому, як і старший брат, закінчив лише Глухівське училище. Щоб отримати університетську освіту навчався приватним чином, а іспити здавав екстерном.

Федір Терещенко почав займатися громадськими справами ще у рідному Глухові. У 1858 році зовсім молодого 26-річного підприємця обрали попечителем Глухівської міської лікарні. У 1868 році обраний почесним мировим суддею Глухівського повіту. Був він також старшим бургомістром

Глухівського міського магістрату, півроку навіть виконував обов'язки міського голови Глухова.

На початку 1870-х років братам стало тісно у провінційному Глухові. Бажаючи розширити свою комерційну діяльність, вони переїхали до Москви. Упродовж 1870-х років Федір Артемійович тут продовжив свою благодійницьку діяльність: входив до складу рад, очолював московські благодійні комітети, зокрема стає почесним членом Московської ради дитячих притулків (у вересні 1873 року), а в серпні 1874-го – членом Московського благодійного товариства, обирається церковним старостою Тетянівської церкви при Московському університеті.

З 1881 року постійним місцем проживання Федора Терещенка став Київ. Разом зі старшим братом Ніколою був одним із засновників «Товариства цукрово-бурякових і рафінадних заводів братів Терещенків».

Невдовзі його обирають гласним міської думи: ці обов'язки він виконував впродовж одинадцяти років – від 1883 до 1894 року. Його громадське життя та благодійна активність у місті на фоні братових (Ніколи Терещенка), можливо, не так помітні, але від того не менш важливі. Як і всі інші члени сім'ї, значну частину своїх доходів Федір Артемійович віддавав на благодійні цілі. Ці суми досягали величезних розмірів.

Ще у 1874 році брати Терещенки доклали зусиль до розбудови Рубежівської колонії для малолітніх злочинців, розташованої поблизу Бучі. У Києві Федір Артемійович береться за фінансування благодійних заходів, що проводилися в місті: це будівництво та утримання у Святошині Рубежівської колонії для навчання ремеслам малолітніх правопорушників 12–17 років (переведена з с. Рубежівка зі збереженою назвою).

У січні 1881-го Федір Артемійович звертається до Думи з проханням виділити земельну ділянку для будівництва та утримання безоплатного нічліжного будинку, який зможе розмістити від 200 до 400 людей. Отримавши ділянку землі в 528 кв. сажнів на Подолі (Нижній Вал, 49), Ф. А. Терещенко побудував за свої кошти триповерховий нічний притулок на 500 осіб, який почав працювати у лютому 1882 року, що відразу ж заповнився і ніколи не був порожнім: у перший рік у ньому переночувало близько 190 тисяч людей, у наступному році – 230 тисяч, а за 20 років – 3 мільйони 358 тисяч 242 особи. Це був перший великий подібний заклад у Києві, до того з більш ніж пристойними умовами проживання.

«Триповерховий цегляний будинок коштом киянина Федора Терещенка збудований на Подолі, за канавою на вулиці Нижній Вал. Це безкоштовний нічліжний притулок для бідних, розрахований на 500 ліжок», – таку інформацію подала газета «Кієвлянін» 25 лютого 1882-го року. «Ліжка в новому притулку виготовлені з заліза, підлогу залито цементом, загалом усе окрім столів, вікон та дверей у будинку металеве, – повідомляє автор статті, – але поза такою зовнішньою невибагливістю притулок обладнаний найсучаснішою системою опалення, в палатах встановлені витяжні вентиляційні труби з потужною тягою. Якщо піднести до отвору такої труби запалену свічку, вона вмиг гасне. Також кожен палату облаштовано ватерклозетом». «Тож попри зовнішню простоту важливо відзначити, що притулок для бідних збудовано із застосуванням найсучасніших інженерних технологій. Притулок утримуватиметься на відсоток з капіталу у 100 тисяч карбованців, ці гроші пожертвували засновник та інші добродійці», – так завершує статтю автор публікації у газеті «Кієвлянін».

Як член Благодійного товариства, заснованого за приватної ініціативи жінок для допомоги бідним, Федір Артемійович вирішив, «зважаючи на сумлінну діяльність товариства та його велику користь», щороку вносити на його рахунок 1500 крб.

Характерною особливістю в діяльності переважної більшості благодійних товариств Києва була участь в організації медичної допомоги, зокрема родопомічної, яку в Києві надавали установи, що належали різним відомствам: медичним чи добродійним громадам, приватним особам, а також пологовим відділенням міських лікарень і окремим лікарям та акушерам. Акушерська допомога у приватних медичних установах була платною.

У структурі благодійної медицини Києва функціонували установи, які підпорядковувалися Імператорському Людинолюбному товариству. Серед них безплатний пологовий притулок Федора Артемійовича Терещенка.

У 1881 р. колезький радник Ф. Терещенко отримав дозвіл Київської міської думи відкрити на власні кошти пологовий притулок. Вже 25 березня 1882 р. у найманому приміщенні по вул. Межигірській, 13 почав працювати притулок на два, а згодом на чотири ліжка для надання безкоштовної медичної і матеріальної допомоги бідним породіллям. За бажанням матері у притулку можна було дитину охрестити, крім того, немовля забезпечували необхідною білизною.

8 грудня 1900 р. у Києві розпочалась діяльність Товариства надання благодійної допомоги бідним породіллям, яке запросило Пелагею Терещенко, дружину Ніколи Терещенка, на посаду опікунки пологового притулку, а Е. Функе – на посаду лікаря. 28 березня 1891 р. було затверджено статут пологового притулку і тоді він отримав ім'я свого засновника.

5 травня 1891 р. притулок розмістився на Нижньому Валі, 33 у власному будинку, будівництво якого обійшлося Ф. Терещенку в 40 000 крб. Притулок утримувався на відсотки (щорічно близько 5000 крб.) з недоторканого капіталу, внесеного Ф. Терещенком на утримання 10 ліжок його імені – 113 152 крб. 40 коп. і 12 000 крб. – на утримання двох іменних ліжок, внесених Пелагеєю Терещенко. Звання опікунки притулку тоді було надано дружині засновника Надії Терещенко, яка щорічно поповнювала витрати притулку з власних коштів. У правилах безкоштовного пологового будинку Ф. Терещенка було вказано, що до установи приймають породіль всіх станів християнського віросповідання. Госпіталізація була безкоштовною і породілля могла залишатися там 9 днів після пологів. Існування схожих установ було відчутним для незаможних жінок. Для порівняння можна навести такі дані: за одну добу перебування у міській Олександрівській лікарні необхідно було заплатити 30 к., а у приватних пологових установах – від 2 до 5 крб. У притулку Ф. Терещенка, крім безкоштовної медичної допомоги, жінки отримували і білизну для немовлят (пелюшки, дитячі сорочки, ковдри та хустинки).

10 травня 1891 року міська дума прийняла рішення – за благодійницьку діяльність, в першу чергу, за облаштування притулку для породіль, удостоїти **Федора Терещенка звання Почесного громадянина міста Києва**. 12 червня того року київський цивільний губернатор Лев Томара у поданні генерал-губернатору писав: «У місті Києві заснований в поточному році пологовий притулок на кошти Дійсного Статського радника Федора Артемійовича Терещенка. Київська міська дума, якій було донесено про заснування згаданого притулку, маючи на увазі висловлення глибокої поваги киян за створений ним в місті новий та корисний заклад, в засіданні 10 травня цього року, одноголосно визначила: уповноважити Міського Голову на клопотання у встановленому порядку про присвоєння Федору Артемійовичу Терещенку звання почесного громадянина м. Києва». 16 липня 1892 року Міністерство внутрішніх справ повідомило про підтвердження рішення міської думи.

Безоплатна акушерська допомога з повним утриманням породіль надавалась як в утримуваному Київським Товариством надання благодійної допомоги бідним породіллям притулку, так і вдома, а також видавалась грошова допомога. Товариство орендувало приміщення по вул. Нижній Вал, 33, в якому розміщувався пологовий притулок на 12 ліжок. Згодом приміщення було розширене до 18 ліжок, краще устатковане й забезпечене найнеобхіднішим. Завідував притулком лікар С. Биховський. Протягом трирічного існування

безкоштовний пологовий притулок прийняв 1152 жінки. Товариство прагнуло надавати бідним породіллям удома не тільки грошову, але, що важливо, акушерську допомогу. Оскільки не вистачало достатньої кількості акушерок, доцільним вважали заснування навчального закладу – акушерської школи. У 1903 р. при пологовому притулку заснували «Родовспомогательное учебное заведение 1-го разряда Общества подаяния помощи бедным роженицам» з дворічним курсом навчання. Вирішальну роль для діяльності товариства відігравали благодійні внески.

За 25 років існування в пологовому притулку отримали медичну допомогу 11 259 вагітних жінок, тобто 455 жінок за рік, за цей час народилося 11 350 дітей. Протягом 20 років (1893– 1913) пожертвування Ф. Терещенка на цей притулок становили 23 575 руб.

Федір Терещенко фінансував також будівництво двоповерхового будинку із безкоштовними квартирами «для бідних удовиць і престарілих жінок». Філантроп особисто розглядав заяви прохачів та приймав рішення.

1883 року на Подолі за ініціативи української інтелігенції та Товариства денних притулків для дітей робітничого класу й підтримки Федора Терещенка було засновано денний притулок, тобто дитсадок, для 20 дітей, а також відділення безкоштовного лікування Червоного Хреста.

Великим був внесок Федора Терещенка й у розвиток київських навчальних закладів. 1881 року він зголосився на опікунство Другою київською чоловічою гімназією. У 1886 році заявив про намір художньо оформити домову церкву цієї гімназії, і вже наступного року в храмі відбулося перше богослужіння. До самої смерті активно допомагав навчальному закладу, щорічно вносив на утримання гімназії 1 тис. крб. 1889 року за діяльність щодо гімназії Терещенко був нагороджений орденом Анни I ступеня.

Особливо Федір Терещенко опікувався тим, аби дати шанс здобути освіту молоді з бідних родин. Від 1887 року меценат утримував безкоштовні квартири для незаможних учнів, де проживало щорічно 150 осіб. Із 1891 року в Києві функціонувало міське прикладне училище, назване на честь Федора Артемійовича, тому що саме він спонсорував навчання й виховання тут одночасно 200 – 250 дітлахів.

Федір Артемійович не тільки вкладав великі кошти у вдосконалення виробництва, а й постійно вносив пожертви на будівництво храмів. **За кошти Федора Артемійовича побудовані на Подолі кам'яні церкви – Введенська на розі вулиць Ярославської і Почаївської та Йорданська – на Кирилівській вулиці (не збереглися), а також займався благоустроєм міста та добродійними справами – допомагав хворим й убогим.**

Федір Терещенко був пристрасним колекціонером живопису. Захоплювався колекціонуванням майже чверть століття, був знайомий з багатьма художниками, відвідував їхні майстерні, листувався з ними. У нього часто гостювали видатні художники: І. Ю. Рєпін, І. І. Шишкін, І. М. Крамської. Достеменно встановлено, що в колекції Федора Артемійовича знаходилися високохудожні картини І. Крамського, В. Верещагіна, М. Клодта, І. Шишкіна, В. Поленова, О. Куїнджі, В. Перова, В. Маковського, шедеври І. Рєпіна. Відомий його портрет, написаний Іваном Крамським. На жаль, портрет цей втрачений в роки нацистської окупації Києва 1941 – 1943 років. Завдяки Федору Артемійовичу сьогодні в музеї знаходиться одне з найкращих творів Івана Крамського «Селянин з вуздечкою. Мина Мойсєєв» (1883 р.).

І. Крамської Селянин з вуздечкою. Мина Мойсєєв, 1883

Колишній особняк Федора Терещенка (вулиця Терещенківська, 9)

Оселившись з дружиною Надією Володимирівною, дочкою ревізора губернського акцизного правління В. В. Хлопова, у придбаному у 1880 році щойно зведеному за проектом Володимира Ніколаєва особняку на вулиці Олексіївській (нині Терещенківській), 9, Федір Терещенко вирішив перебудувати будівлю. Для цього знову запрошує Ніколаєва, який замовляє ескізний проект суттєвої перебудови в академіка архітектури Андрія Гуна. Свій дім-палац Федір Терещенко побудував спеціально для розміщення картинної галереї з творів, які збирав багато років, добудувавши 1884 році спеціальне приміщення з верхнім, кризь скляний дах, освітленням.

Багато членів родини Терещенків мали приватні колекції творів мистецтва, проте найбільша належала Федору Артемійовичу, який 1887 року облаштував власну художню галерею «Зібрання картин Ф. А. Терещенка» (нині – Київська картинна галерея) і «перший [у Києві] розчинив двері багатій приватній галереї мистецтва для широкої публіки». У київській пресі повідомлялося, що «зібрання картин Ф. А. Терещенка відкрито для публіки з 21 лютого до 1 квітня кожної суботи з 1-ї до 4-ї години пополудні, вхід з двору». Фактично ж галерея була відкрита значно триваліший час, і є дані, що в окремі дні її відвідували до 1000 осіб. Це було гідним провісником часів, коли стало почесним робити публічно доступними твори мистецтва з приватних зібрань.

Основним джерелом поповнення мистецького зібрання Федора Терещенка були аукціони і виставки художників, які проводилися в Києві з 1872 року.

У 1888 році Ф. А. Терещенка обрали до складу ініціативної групи шанувальників давнини і мистецтва, замисливши заснувати в Києві Міський музей. За два дні до смерті він пожертвував 25 тисяч карбованців на будівництво Міського музею (нині – Національний художній музей України).

Зібрані Терещенком полотна склали основу київського Музею мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків. В експозиції Державного історичного музею до сьогодні зберігаються срібні прикраси, гривні, кульчики, підвіски, каблучки із скарбів, скуплених Федором Артемійовичем у селян Курської губернії.

Особняк Федора Терещенка у роки революції та громадянської війни використовувався різними організаціями та установами. У 1917 році у будинку діяв Секретаріат міжнародних справ УНР. Тут містилися Міністерство закордонних справ Центральної Ради, уряду Павла Скоропадського і Директорії, штаби Червоної Армії, Денікінської армії, штаб Драгомирова, польської кулеметної роти, Ревтрибунал 14-го корпусу Червоної Армії. З 1922-го особняк набув музейного статусу: крім колекції Федора Терещенка до експозиції залучили картини кількох інших мистецьких зібрань Києва.

Доля відміряла Федору Терещенку лише 62 роки. Помер 15 червня 1894 р., а 17 червня відспіваний у Георгіївській церкві. В поховальній процесії брав участь увесь Київ. Похований у Глухові у родинному склепі Анастасіївської церкви, спорудженої коштом сім'ї Терещенків. Засновані ним заклади були передані у відомство Імператорського людинолюбного товариства. Але опікуватися ними продовжили спадкоємці – дружина та діти.

Почесний громадянин м. Києва (отримав це звання в липні 1892 року, на п'ять місяців раніше брата Ніколи). Кавалер багатьох вітчизняних та іноземних орденів: св. Станіслава 3-го ступеня, св. Володимира 3-го ступеня, св. Станіслава 1-го ступеня, князя Данила Чорногорського 2-го ступеня та орден Почесного легіону. Дійсний статський радник. Почесний попечитель 2-ї Київської гімназії на третє трьохріччя – усього цього Терещенко удостоївся за щедру та безкорисливу благодійну діяльність.

Детальніше:

Ковалинський, В. Федор Артемьевич / Віталій Ковалинський // Меценаты Киева / В. Ковалинський. – Киев, 2003. – С. 274–296.

Ковалинский, В. Федор Артемьевич : [Терещенко – дійсний штатський радник, почесний громадянин Києва, коштом якого було збудовано нічліжний будинок на Подолі, на вул. Нижній вал (відкрито 3 лютого 1882 р.); поруч утримував їдальню «дешевих обідів»; в будинку № 49 збудував «Будинок для вдів – безплатні квартири для вдів та жінок похилого віку] (архітектор Ніколаєв) та пологовий будинок (інженер Фабріціус), в приміщення якого 3 травня 1891 р. переведено заклад із Межигірської вул., буд. 13 (засновано 1882 р.). На ці три добродійні заклади витратив 120 тис. крб на будівництво і 225 тис. крб. вніс на недоторканий вклад для утримання. За підтримки Федора Артемовича відкрито також денний притулок для дітей робітників та відділення лікарні Червоного Хреста, споруджено Введенську церкву на розі Ярославської та Почаївської вулиць № 44/27 та Йорданську церкву по вул. Кирилівській, буд. 51 / **Віталій Ковалинский // Семья Терещенко / Віталій Ковалинский. – Киев, 2003. – С. 72–155.**

Галайба, В. Безплатний нічний притулок Ф. А. Терещенка на Подолі [Нижній Вал, 49] / Василь Галайба // **Вечірній Київ. – 1995. – 13 лип. – С. 3. – (З історії київської благодійності).**

Галайба, В. Безпритульним у дореволюційному Києві було затишніше // **Вечірній Київ. – 1995. – 26 лип. – С. 3–4. – (З історії київської благодійності).**

Галайба, В. Благодійне містечко на Подолі [Нижній Вал, 49] / Василь Галайба // **Вечірній Київ. – 1995. – 10 серп. – С. 3. – (З історії Києва).**

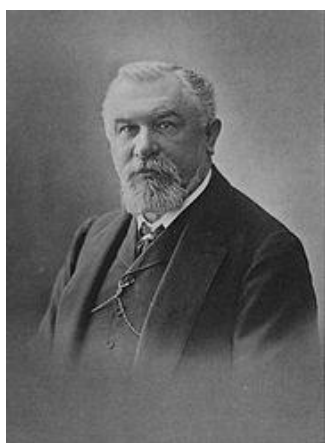
Галайба, В. Будинок для вдів / Василь Галайба // **Культура і життя. – 1993. – 17 квіт. – С. 2. – (Минуле-близьке).**

Галайба, В. Київське товариство денних притулків для дітей робітничого класу / Василь Галайба // **Вечірній Київ. – 1992. – 17 серп. – С. 3.**

Галайба, В. Третя чоловіча гімназія : [у будівлі, що збереглася на Покровській вул., зараз знаходиться Центр дитячої творчості Подільського району] / Василь Галайба // **Янус Нерухомість. – 2000. – трав. (№ 9). – С. 13 : іл. – (З історії Києва).**

Терещенко Федір Артемович : до 190-річчя від дня народження (1832 – 1894) підприємця, мецената, почесного громадянина Києва [Електронний ресурс] : біобібліогр. список / бібліогр.-уклад. : Мілашенко Т. І., Качановська Н. В. // Міська спеціалізована молодіжна бібліотека : [сайт]. – 2007–2023. – Електронні текст. дані. – Режим доступу : <https://msmb.org.ua/biblioasuresursi/bibliografiya/osobistosti/tereshtenko-fedir-artemiyovich-ukrainsi-pidpriyemtsi-metsenati>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Олександр Ніколович Терещенко (1856 – 1911)

Цукропромисловець, київський благодійник і громадський діяч. Член Київського товариства старожитностей і мистецтв, Київського товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва.

Походив із дворян Київської губернії, народився в м. Глухові. Молодший син цукрозаводчика Ніколи Артемієвича Терещенка та його дружини Пелагеї Георгіївни Хлопової. Як і старший брат Іван, навчався у приватній гімназії Креймана в Москві, після закінчення якої вступив на навчання до Московського університету. Потім перейшов на юридичний факультет університету св. Володимира в Києві, який закінчив 19 січня 1879 р. зі ступенем кандидата. 24 квітня того ж року вступив до лейб-гвардії Гродненського гусарського полку, де отримав звання унтер-офіцера. Склавши офіцерський іспит при 2-му військовому Костянтинівському училищі, отримав звання корнета. 25 квітня 1880 р. був відправлений у відпустку, а 6 грудня 1882 р. зарахований в запас гвардійської кавалерії.

До одруження Олександр Терещенко мешкав у батьківському домі. Навесні 1893 року придбав ділянку на розі Кузнечної і Караваєвої вулиці (нині Антоновича й гетьмана Павла Скоропадського) і відразу розпочав будівництво розкішного особняка на 33 кімнати за проектом Петра Бойцова. Будівництво завершено 1898 року. Сьогодні тут знаходиться Національна наукова медична бібліотека України (вул. Гетьмана Скоропадського, 7).

Олександр Ніколович всього себе присвятив благодійній та громадській діяльності в Києві, підтримував здебільшого незаможних студентів, гімназійну освіту, медичні установи і музичні колективи Києва. Був одним із засновників Товариства допомоги студентам університету Св. Володимира. Почесний опікун 1-ї та 3-ї гімназій та 3-класного міського училища. Засновник трьох

стипендій для учнів. Сплачував навчання найбідніших учнів. Член опікунських рад дитячих будинків, голова комітету лікарні для чорноробів.

У Києві присвятив себе благодійній та громадській діяльності. У 1881 р. став одним із засновників Товариства допомоги студентам університету св. Володимира, був обраний його секретарем. 17 березня 1883 р. призначений почесним опікуном 3-ї київської гімназії і займав цю посаду до 23 вересня 1895 р. У 1895 – 1911 роках – почесний опікун і церковний староста 1-ї київської гімназії. Заснував при гімназії три нових стипендії:

- імені О. С. Пушкіна в 5000 крб. (1899),
- імені М. В. Гоголя в 5000 крб. (1902),
- імені таємного радника Н. А. Терещенка в 15000 крб. (1904).

Більше того, щорічно вносив на потреби гімназії по 1000 крб., а також сплачував за навчання кількох найбідніших учнів гімназії. У 1905 р. на його кошти була влаштована колонія-дача в селі Плюти, на березі Дніпра, для літнього відпочинку ослаблених учнів київських гімназій, в тому числі й Першої київської. Колонія перебувала на утриманні та під наглядом очільника Київського навчального округу.

11 травня 1887 р. призначений почесним мировим суддею Київського судово-мирового округу, 22 березня 1896 р. став членом Київського лісоохоронного комітету від лісовласників. 28 липня 1899 р. Олександр Терещенко затверджений на посаду директора Київського губернського опікунського за в'язницями комітету, а 4 листопада 1902 р. став почесним членом губернського опікунства дитячими притулками. Крім того, був опікуном безкоштовного нічліжного притулку Миколи Терещенка та лікарні Київського благодійного товариства, головою комітету безкоштовної лікарні для чорноробів, а в місті Глухові: опікуном 3-класного міського училища Федора Терещенка, лікарні св. Єфросинії і дитячого притулку Терещенків, а також почесним опікуном Глухівської чоловічої гімназії.

Цікавився мистецтвом і старовиною, збирав живопис.

Член комітетів з устрою Київського політехнічного інституту, із спорудження пам'ятника Т. Шевченку в Києві та ін. З 1883 р. беззмінно був членом дирекції, а потім товаришем голови Київського відділення Російського музичного товариства. Був почесним членом Ради Київського художнього училища.

Під час російсько-японської війни (1904 – 1905 рр.) перерахував 100 тисяч крб. Товариству російського Червоного Хреста, за власний рахунок влаштував три бараки для поранених на залізничній станції «Київ» й притулок для поранених офіцерів при лікарні в Житомирі, витрати на які склали понад 200 тисяч крб. 1 січня 1906 р. був нагороджений чином дійсного статського радника.

У 1911 р. брав діяльну участь в приготуваннях до сторічного ювілею Київської 1-ї гімназії, зокрема повністю сплатив всі витрати на видання

третомного історичного огляду «Сторіччя Київської Першої гімназії» та приведення гімназії у належний стан.

Для іногородніх пацієнтів Київського бактеріологічного інституту, що знаходився у Протасовому Яру, О. Н. Терещенко збудував та обладнав спеціальний притулок (нині це приміщення Інституту епідеміології та інфекційних захворювань ім. Л. Громашевського).

Помер 23 жовтня 1911 р. в Петербурзі, похований на Аскольдовій могилі у Києві. Спадкоємцям Олександра Миколайовича залишився капітал в 14 мільйонів крб., два цукрових заводи та кілька маєтків в Черкаському, Чигиринському та Сквирському повітах Київської губернії, а також в Житомирському повіті Волинської губернії. Почесним опікуном Київської 1-ї гімназії був обраний його племінник Михайло Іванович Терещенко, а благодійну діяльність продовжила його дружина Єлизавета Володимирівна. Серед іншого, вона передала в розпорядження Київської міської думи 100 тисяч крб. в цінних паперах для надання допомоги хворим і нужденним жителям Києва, виділила капітал більше 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на стипендії для Київського музичного училища та Олександрівської гімназії, придбала для станції Товариства швидкої допомоги автомобіль, що коштував у ті часи 10 тисяч крб. Під час Першої світової війни утримувала лазарет на 135 ліжок при лікарні для чорноробів, а донька Ніколи Арсенійовича Ольга – Ольгинський лазарет на 20 ліжок в будинку покійного брата Олександра.

Нагороди Олександра Миколайовича:

- 1899 р. – Орден святої Анни 2 ступеня,
- 1903 р. – Орден святого Володимира 4 ступеня,
- Орден святого Володимира 3 ступеня,
- медаль Червоного Хреста «В пам'ять російсько-японської війни 1904—1905 рр.».

Більше інформації:

Ковалинский, В. Александр Николович / В. Ковалинский // Меценаты Киева / В. Ковалинский. – Киев, 2003. – С. 309–318.

Ковалинский, В. Александр Николаевич : [Терещенко – добродійник у справах освіти, охорони здоров'я. У 1883 – 1895 рр. – почесний попечитель 3-ї чоловічої гімназії на Подолі, що знаходилась на розі Контрактової площі та Покровської вулиці, щорічно вносячи 1000 крб. на її розвиток. 15 тис. крб. вніс на розширення Поділ. жіночої гімназії по вул. Покровській. Займався також опікуном нічліжки М. Терещенка, гласний міської Думи / Виталий Ковалинский // Семья Терещенко / Виталий Ковалинский. – Киев, 2003. – С. 192–213.

Доля роду Терещенків

На початку 20 століття, після смерті Ніколи Артемійовича, Терещенки продовжували бути однією з найбагатших українських родин. Під час Першої світової війни вони розгорнули енергійну добродійну діяльність. Своїм коштом будували шпитали (лише в Києві утримували шість лазаретів, навіть у своєму особняку розмістили лазарет), фінансували випуск медичних товарів, організували курси з догляду за хворими.

З приходом радянської влади для впливового й багатого роду Терещенків не залишилося місця в Україні: долю емігрантів вибрали майже всі його представники, які у 1918 році змушені були емігрувати, залишивши на батьківщині мистецьку спадщину і славу видатних меценатів.

Іван Ніколович Терещенко (1854 – 1903) – український підприємець, фінансист і меценат. Син Ніколи Терещенка також мав велику колекцію й амбітні мистецькі плани. За словами художника Миколи Мурашка, Іван Терещенко хотів стати для Києва тим, ким був для Москви Третьяков. Надав величезного поштовху розвитку української художньої культури. Завдяки його підтримці в Києві з'явився перший художній освітній заклад – Київська рисувальна школа Миколи Мурашка, яку він утримував понад 25 років своїм коштом. Це дало змогу реалізуватися юним талантам, які згодом стали видатними українськими художниками.

На жаль, через ранню смерть він не встиг реалізувати все задумане.

Детальніше:

Галайба, В. Рисувальна школа Миколи Мурашка / Василь Галайба // Київський вісник. – 1999. – 11 верес. – С. 3 : фото. – (Пожовтілі сторінки).

Сахар мировой истории : сладко! : как Терещенко выложил сахаром дорогу к любимой, а английская королева лишилась зубов / підготував Михайл Мустафин // Сегодня. – 2018. – 25 апреля (№ 75). – С. 8–9.

Про нащадка роду Терещенків – Івана Терещенка

Варвара Ніколівна Ханенко (9 серпня 1852 р., Глухів – 7 травня 1922 р., Київ) – українська колекціонерка, меценатка, старша донька Ніколи Артемійовича Терещенка.

У своєму родинному маєтку в с. Оленівці організувала ремісничу школу для дітей, вироби яких прославляли Україну на багатьох міжнародних виставках.

Разом з чоловіком Богданом Ханенком збирала полотна художників по всьому світу, допомагала археологу Вікентію Хвойці проводити дослідження пам'яток давньоруської доби, підтримувала українських художників. У своєму будинку зібрали величезну й унікальну колекцію живописних полотен, скульптур, старожитностей. Навесні 1917 року помирає Богдан Ханенко. Одне з кращих в Російській імперії приватних зібрань світового мистецтва опиняється в одноосібному розпорядженні 65-річної Варвари Ханенко. За їхнім з Богданом задумом, засвідченим заповітом чоловіка, Варвара мала завершити упорядкування колекції, створити музей і подарувати його киянам. Однак історія підготувала жінці набагато складніше випробування. Варвара Ханенко – чи не єдина з власників крупних приватних колекцій Києва, хто опинився перед жорстким вибором: вберегти себе та їхнє з Богданом "дитя", безцінне зібрання мистецтва і старожитностей, чи виїхати разом із ріднею з неспокійного Києва до Європи і десть там з честю і славою заснувати музей, або ж ризикнути залишитися і таки створити Музей Ханенків тут, у Києві. До вибору – віддати колекцію місту, заснувати публічний музей – Варвара Ханенко була давно готова, жертвуючи собою, своєю безпекою, честю, життям. Після її смерті хранитель музею Сергій Гілярів пояснив її вчинок: Вона не хотіла лишати Київ і Музей, який був для неї дорожчим за саме життя".

Власниця колекції звернулася до Української академії наук із проханням прийняти від неї в дар усі художні багатства, але з урахуванням умови Богдана Івановича: зібрання має називатися «Музей Богдана Івановича та Варвари Ніколівни Ханенків». Однак науковий комітет Головосвіти «через відсутність за Ханенком революційних заслуг» просив Академію наук «віднайти більш відповідну особу для назви колишнього музею Ханенка». Врешті-решт, було затверджено компромісну назву – Музей мистецтв Всеукраїнської академії наук ім. Б. І. та В. Н. Ханенків.

У 1999 році музею повернуто його первісну назву – Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків. Варвара та Богдан Ханенки залишили після себе чудовий музей мистецтв, який знаходиться в їхньому будинку на Терещенківській, 15/17. Попри те, що він був по-варварськи розграбований, він і досі є одним з найкращих музеїв України.

Взагалі колекції творів мистецтва, зібрані родиною Терещенків, є основою для сучасних зібрань київських музеїв: Національного художнього музею, Київської картинної галереї, Національного музею мистецтва ім. Варвари і Богдана Ханенків.

Дім Ханенків (споруджено в 1880-х) на вулиці Терещенківській, 15/17 у Києві. Нині - Національний музей мистецтв імені Богдана і Варвари Ханенків. В часи УРСР - Київський музей західного та східного мистецтва. Фото: uk.wikipedia.org

Читайте про відому меценатку:

Варвара з роду Терещенків : (Варвара Ханенко – колекціонерка, благодійниця, музестворець : до 165-річчя від дня народження) : біобібліогр. нарис / Публ. б-ка ім. Лесі Українки ; відділ краєзнавчої літ. та біобліографії. – Київ, 2017. – 44 с. – (Серія «Видатні жінки Києва ; вип.2).

Ковалинський, В. Варвара Николовна и Богдан Иванович Ханенко : [донька і зять Миколи Терещенка, який замінив батька на посту голови Товариства поширення комерційної освіти, керував жіночим комітетом при жіночій торговельній школі ім. П. Г. Терещенка на Подолі, засновник художнього музею] / Віталій Ковалинський // Семья Терещенко / Віталій Ковалинський. – Киев, 2003. – С. 213–257.

Рудик, Г. Варвара Ханенко. Вона зробила зі свого дому музей мистецтв [Електронний ресурс] / Ганна Рудик // Історична правда : [сайт]. – Електронні текст. дані. – Режим доступу : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/07/31/132434/>. – Назва з екрана. – Дата публ. : 31. 07. 2023. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Ханенко Варвара Ніколівна [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Creative Commons Attribution-ShareAlike. – Електрон. дані. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%92%D0%B0%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B0_%D0%9D%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0. – Назва з екрана. – Дата останньої правки : 23. 08. 2023. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

У дітей Федора Артемійовича Терещенко не було захопленості і пристрасті батька в придбанні і системному колекціонуванні творів мистецтва.

Федір Федорович Терещенко (1888–1950) був представником третього покоління відомої династії. На відміну від інших членів своєї родини, життя своє вирішив присвятити не комерції, а техніці і в 1907 році вступив на механічне відділення Київського політехнічного інституту. Вчився охоче, із захопленням. Був натурою пристрасною і, можливо, тому вже на другому курсі одружився. Його обраницею стала родовита дворянка – юна графиня Беатриса-Теофіла-Елізабет-Софія-Катаріна Кейзерлінг. Через рік у молодій парі народилася донька.

Не завершивши навчання, захопився авіацією. Відомий авіаконструктор, власник авіаційної майстерні, присвятивши себе розвитку українського авіабудування, мріяв зробити Київ столицею авіабудування. Літаки його конструкцій були прийняті на озброєння російської армії в I світовій війні. Отримавши диплом на звання пілота-авіатора, Федір Терещенко брав участь в будівництві аеропланів системи «Фарман», «Моран сольний», конструював свої літальні апарати, запатентував ряд винаходів.

Він сповна успадкував від старшого покоління енергію і жадібний інтерес до всього нового і, при цьому, усвідомлення необхідності допомагати тим, хто потребує допомоги. Тому був не лише активним членом Київського товариства повітроплавання (КТП), але й одним з них, був головним спонсором Київського товариства повітроплавання, члени якого стали світовими зірками авіації.

На кошти Федора Федоровича у 1910 році був зведений перший у Києві Куренівський аеродром (перший літак біплан з двома пасажирськими місцями, що сівши на ньому, встановив світовий рекорд швидкості). Відкриття аеродрому відбулося у 1911 році. Сюди ж приземлився відомий дирижабль Андерса. Молодий Терещенко першим вніс 3000 крб. на облаштування власного аеродрому КТП – Куренівського, регулярно жертвував значні суми на організацію різноманітних авіаційних заходів. Побудувавши у себе в маєтку в с.

Червоному на Житомирщині завод з авіаконструювання й залучивши до співпраці найкращих світових інженерів та конструкторів, випустив 7 моделей однойменних літаків «Терещенко». Першим винайшов «гнучке крило», яке й досі використовується в літаках. Під час I Світової війни завод перейшов на воєнні замовлення. Федір придумав та очолив потяг-майстерню з ремонту літаків, який курсував уздовж лінії фронту. Втім, для молодого Терещенка ця фінансова ноша не була особливо обтяжливою, адже він був співвласником цукрових заводів, від батька він отримав величезну спадщину – будинки в Києві і маєток у Волинській губернії.

Як й інші члени родини, Федір Терещенко виїхав за кордон. Про його емігрантське життя відомо небагато. Нащадок Терещенків з Франції, Мішель, який розгорнув в Україні сільськогосподарський бізнес, відвідавши 2009 року Житомир, розповів про подальшу долю свого родича – піонера вітчизняного літакобудування. У Франції Федір Федорович не зміг створити авіамайстерню, працював продавцем у газетному кіоску (і це одна з найбагатших і найталановитіших постатей України початку ХХ ст.). А вечорами відвідував філармонію, іноді навіть давав фортепіанні концерти, керував симфонічним оркестром і, врешті, захопився конструюванням... гоночних автомобілів для «Формули-1».

Мешкав у Парижі до останніх своїх днів. Відійшов у вічність на 62 році життя далеко від рідних йому Києва та Червоного на Житомирщині, залишивши там прекрасні будівлі, заводи і незакінчену велику справу освоєння повітряного простору.

Читайте про мецената:

Ковалинский, В. Федор Федорович / Виталий Ковалинский // Меценаты Киева / В. Ковалинский. – Киев, 1998. – С. 318–337.

Гуцалюк, О. Як цукрозаводчик і меценат Терещенко створював на Житомирщині авіацію / Олександр Гуцалюк // Житомир. info : [сайт]. – Електронні текст. дані. – Режим доступу : https://www.zhitomir.info/news_163197.html /. – Назва з екрана. – Дата публ. : 31. 01. 2017. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Справу батька Федора Артемійовича продовжила одна з його дочок **Наталія Федорівна Уварова**. На власні кошти вона заснувала пологовий притулок. За даними звіту цього притулку за 1912 р., у середньому за місяць тут отримували допомогу 365 хворих, з них близько 40 породіль. За місяць на харчування, лікарські засоби та інші потреби витрачали близько 580 крб. Добова вартість утримання однієї хворої становила 21 крб. У 1913 р. у пологовому будинку Н. Уварової отримало допомогу більше 45 тис. жінок, а головне безкоштовно.

Молодша дочка, Наталя Федорівна, що освоїла спеціальність акушерки, була заміжня за повітовим предводителем дворянства, графом С. Уваровим. Старша, Надія Федорівна, вийшла заміж за В. В. Короб'їна-Муравйова-Апостола, що був у той час генеральним консулом в Будапешті. Таким чином, Терещенки поріднилися з ще одним відомим українським родом, висхідним до гетьмана Данила Апостола. У Муравйових-Апостолів було троє синів: Вадим (1907–1998), Андрій (1913–2001), Олексій (1914–2000). Двоє молодших, починаючи з 1984 року, часто бували в Києві і завжди приходили в будинок своїх предків, з великою повагою і теплотою ставилися до музею і його співробітників.

Найвідомішим молодшим представником роду був онук Ніколи Артемійовича **Михайло Іванович Терещенко (1886 – 1956)**.

Михайло Іванович Терещенко вже в ранньому дитинстві вільно володів французькою, англійською, німецькою мовами, розумів старогрецьку і латинь (пізніше вільно володів в цілому 13 мовами). Закінчивши Київську гімназію, вчився в Київському університеті, в 1905–1908 роках вивчав економіку в Лейпцігському університеті. Закінчив екстерном юридичний факультет Московського університету (1909). У 1909–1911 роках працював на кафедрі римського і цивільного права цього університету.

Михайло Іванович активно займався меценатською та громадською діяльністю, захоплювався музикою та підтримував видатних композиторів, музикантів, співаків, надав 50 000 золотих карбованців (величезну на ті часи суму) для будівництва Першої музичної академії в Києві. Її відкриття відбулося 2 листопада 1913 року.

Після початку Першої світової війни був уповноваженим передового загону Червоного Хреста на Південно-західному фронті, входив до складу Головного комітету Союзу міст, займав пост уповноваженого Головного комітету Земського союзу. У 1915–1917 роках – голова Військово-промислового комітету в Києві. Член IV Державної Думи Росії, у 1917 році – міністр фінансів та міністр закордонних справ Тимчасового Уряду; у липні 1917 році брав участь у переговорах з Українською Центральною Радою.

Був одним з організаторів повалення царського режиму й створення парламентської республіки. Став міністром фінансів та іноземних справ Тимчасового уряду, він добився голосування за незалежність України й визнання УНР (яка до цього моменту була громадською організацією) та передачі їй території у складі 5-ти південних губерній, що спричинило вихід кадетів з Тимчасового уряду на знак протесту й липневу політичну кризу. Разом з іншими міністрами Тимчасового уряду Михайло Терещенко був

арештований більшовиками в Зимовому палаці, знаходився в ув'язненні у Петропавлівській фортеці. Звільнений за викуп у 100 тис. крб.

З приходом радянської влади Михайло Іванович емігрував спочатку до Норвегії та Швеції, згодом до Франції і врешті до Англії. Михайло Терещенко втратив всі капітали і власність (статок в Росії оцінювався приблизно в 70 млн. крб.). Більше того, все майно, яке було на території інших європейських країн, відібрали міжнародні кредитори, бо він заставив всю родинну власність під кредити для російського уряду на потреби війни. Довелося починати все спочатку, він ще раз довів, що не обділений талантом та комерційним хистом. Спочатку працював у шведській фінансовій групі «Валленберг», згодом у норвезькій фірмі «Мадаль». У 1930-х роках Михайло Терещенко був помітним серед європейських фінансистів: був співвласником декількох фінансових компаній і банків у Франції і на Мадагаскарі, успішно співпрацював з італійськими та австрійськими банками, зокрема з віденським банком Ротшильдів. Підтримував «білий рух». Як благодійник створював та допомагав облаштовувати притулки для українських та російських емігрантів, проте не афішував цю діяльність. Помер у Монако. Недарма в некролозі Михайлу Терещенку в лондонській «The Times» зазначалося: *«Обставини, які довели б до загибелі слабкішу людину, для нього були лише засобом досягнення тріумфальних перемог. Народжений у заможній родині, у тридцять років він утратив усе й тільки завдяки власній наполегливій праці досяг влади і впливу, а також здобув репутацію абсолютно чесною та непідкупною людини. Його смерть стала втратою для фінансових кіл багатьох європейських столиць»*.

Після приходу більшовиків до влади, все рухоме й нерухоме майно родини Терещенків на території України було націоналізоване й розграбоване. Майже всі члени родини, крім Варвари Ханенко, змушені були виїхати за кордон та починати все з нуля. Слід зазначити, що попри всі труднощі, їм вдалося досягнути успіхів і на чужині. Терещенки вели активне життя і завжди допомагали біженцям та митцям з України.

Нащадки дому Терещенків нині проживають в країнах Західної Європи й Америки та зрідка приїжджають на батьківщину своїх предків. Української, рідної мови для патріархів їхнього роду, вони не пам'ятають. Однак, сьогодні вони пишаються прекрасними особняками й музейними зібраннями, що залишилися Києву від їхніх предків.

Ковалинский, В. Михаил Иванович / В. Ковалинский // Мecenаты Киева : [зб. нарисів про відомих киян] // В. Ковалинский. – Киев, 1998. – С. 337–356.

Мішель (Михайло Петрович) Терещенко народився 15 вересня 1954 року в Парижі. Закінчив бізнес-школу. Служив у армії офіцером. У 1981–1990 роках жив у США. 1994-го вперше відвідав Україну як турист. Від 2003-го живе у Глухові й Києві. Його батько, Петро Михайлович (1919–2004), був відомим у Франції вченим-хіміком. Розробляв технології виготовлення біопалива з ріпаку.

Марущак, А. Михаил Терещенко : «Я хочу быть украинцем» : потомок знаменитого киевского сахарозаводчика рассказал «Сегодня» о том, почему решил стать гражданином Украины, о бизнесе в нашей стране, как воюют в Киеве с незаконными стройками и о том, что арендует офис в бывшем доме своих предков / Александр Марущак // Сегодня. – 2015. – 2 апр. (№ 60). – С.10. – (Киев).

Кручик, І. Ностальгія покликкала [Електронний ресурс] : [онук Івана Терещенка Мішель (Михайло Петрович Терещенко), який народився у Франції, заснувавши у Глухові фірму «Деснянський льон», розповідає про конструктора Федора Федоровича Терещенка, долю інших родичів] / Кручик Ігор //Український тиждень : [сайт]. – Електронна газета. – Київ, 2007 – 2023. – Режим доступу : <https://tyzhden.ua/nostalhiia-poklykala/>. – Дата публікації : 05. 04. 2011. – Дата перегляду : 31. 08. 2023.

Лазар Бродський

Відвідуючи Бессарабський ринок, Театр оперети, чи кийську синагогу, навчаючись у Київському політехнічному інституті, ми не завжди задумуємось, що все це спадщина Лазаря Бродського, ці будівлі з'явилися завдяки грошам та енергії «цукрового короля», одного з найщедріших меценатів своєї епохи.

Портрет роботи
Миколи Пимоненка

Лазар Ізраїльович Бродський (26 серпня [7 вересня] 1848 року, Златопіль Київської губернії (тепер у складі м. Новомиргорода Кіровоградської області) – 19 вересня [2 жовтня] 1904 року, Базель, Швейцарія) – підприємець єврейського походження, цукровий магнат, меценат, філантроп.

Народився в родині єврейського підприємця Ізраїля Бродського і разом із братом Левом (Леоном) успадкував батьківський дуже успішний цукровий бізнес. Бродський думку про важливість благодійництва засвоїв від батька. Однак саме Лазар став найвідомішим представником родини: завдяки його енергії Бродські помітно примножили статки і стали одними з найбільших українських меценатів 19 століття.

Родина Бродських, яка походила з галицького містечка Броди, на початку 19 століття переселилася спочатку до Одеси, а потім до Златополя Київської губернії. У 1840-х роках Ізраїль Бродський вдало інвестував у цукрову галузь, яка на той час активно розвивалася. Свій перший цукрорафінадний завод 23-річний Ізраїль Бродський заснував у 1846 році в селі Лебедин, недалеко від Златополя. З часом він відкрив Одеський, придбав Кагарлицький і Корюковський, узяв у довгострокову оренду Райгородський і очолив Томашевський цукрові заводи.

У грудні 1865 року подав прохання про зарахування його з одеських купців у київські. До 1858 року правом проживання в Києві користувалися лише євреї – купці першої гільдії, тобто ті, які сколотили 100-тисячний капітал. Іншим дозволялося перебувати в місті не більше трьох днів, за винятком часу проведення ярмарок і перебування в спеціальних місцях. Вже з перших днів свого життя в Києві Ізраїль Бродський став одним із найвпливовіших підприємців губернії. Згодом Ізраїль Бродський перевіз сім'ю та переніс значну частину бізнесу до Києва. Сім'я поступово нарощувала статки та вплив; брати Ізраїля і дядьки Лазаря Йосип, Соломон та Ісаак також були успішними підприємцями.

Ізраїль Бродський переконував своїх синів, що заможні люди повинні неодмінно займатися благодійністю. Сам Ізраїль Меєрович, як стверджують його сучасники, ніколи не рекламував свої пожертвування, хоча суми виділяв чималі (150 тис. карбованців на будівництво лікарні на Лук'янівці, понад 40 тис. карбованців – на будівництво і устаткування Першого комерційного училища).

Після смерті Ізраїля Бродського в 1888 році продовжувачем сімейного бізнесу став його старший син Лазар Бродський. Освічений і енергійний підприємець, він дуже швидко став одним із найбільших цукрозаводчиків Російської імперії. Отримавши надзвичайний спадок, бізнесмен зумів успішно його примножити.

Через величезний вплив в українській та загальноімперській промисловості Бродського називали «цукровим королем». Киянин очолював Олександрівське товариство цукрових заводів, на яке припадало близько чверті виробництва цукру в Російській імперії. Бродським належало тринадцять заводів: десять цукрових та три рафінадні.

Утім, комерційні інтереси родини не обмежувалися «солодкою» індустрією. Завдяки природженим здібностям він зумів поширити свою діяльність і на інші галузі промисловості. Був засновником другого товариства пароплавства по Дніпру, членом Біржового комітету, практично акціонером усіх промислових підприємств, які виникали в Києві, підтримував розвиток трамвайного сполучення в місті. Також Бродський володів вугільними шахтами, соляними промислами й іншими підприємствами в різних регіонах країни.

Після смерті батька Лазар разом з Левом зайнялися млинарством: їхній борошномельний млин на Подолі був найбільшим у Києві, а за деякими даними – найбільшим у всій імперії на час побудови. У 1892 році став одним з засновників акціонерного товариства Київського парового борошномельного млина, яке після його смерті було названо на його честь – Товариство «Лазар Бродський».

На кінець 19 століття він став одним з найбагатших та найвпливовіших українських підприємців і зберігав цей статус до смерті. Потім справу продовжив молодший брат Лев.

Під час перебування на чолі сімейної імперії Лазар Бродський належав до найбільших українських меценатів свого часу, був, за словами письменника-києвознавця Станіслава Цалика, «одним з найщедріших благодійників кінця ХІХ – початку ХХ століть».

Доброчинність цукрового магната була невід’ємною частиною його життя – звичкою, яку він успадкував від батька, але завдяки лідерським якостям та енергійній діяльності в бізнесі та поза ним, саме Лазар вивів меценатську діяльність на новий рівень, створивши ту спадщину, з якою зараз асоціюється це прізвище у Києві.

Серед пріоритетних напрямів його благодійної діяльності фігурував розвиток медицини. Особливо великі пожертвування він спрямовував до медичних установ. 1895 року він став співзасновником та першим очільником Товариства з боротьби із заразними хворобами. Ця ініціатива була на часі, оскільки місто часто страждало від епідемій інфекційних хвороб, зокрема, холери й дифтериту, що забирав чимало життів. У 1896-му всього за один будівельний сезон на Байковій горі на кошти мецената було збудовано Київський бактеріологічний інститут. Нині в цій будівлі знаходиться Київський НДІ епідеміології та інфекційних хвороб.

У 1899 році Лазар Бродський виділив кошти (55 тис. крб.) на розширення акушерської клініки Київського університету (1900), брав діяльну участь у створенні Протитуберкульозного санаторію в Пущі-Водиці.

Також сім'я займалася розвитком медицини всередині спільноти, зокрема утримувала Київську єврейську лікарню на Лук'янівці, яку почав будувати їхній батько (тепер це обласна лікарня). Дружина Лазаря Бродського Сара також була помітною діячкою у київській єврейській спільноті. Вона – одна з засновниць клініки для жінок і активна учасниця соціальних ініціатив свого часу.

«Цукровий король» був не лише серед ключових фундаторів єврейських ініціатив української столиці та лідерів єврейської спільноти, але також активно підтримував розвиток Києва загалом. Меценат побудував багато відомих споруд у Києві, але, мабуть, найбільше він асоціюється з відкритою 1898 року синагогою, яка сьогодні названа його іменем. Будова потребувала не тільки грошей, але й політичного впливу: багато років єврейська спільнота намагалася добитися дозволу на зведення повноцінної синагоги в центрі міста, але лише у 1890-х роках це вдалося. Саме коштом Лазаря Бродського було зведено Хоральну синагогу, найбільшу у Києві. Споруда була зведена у 1897 – 1898 році у власній садибі Лазаря Бродського.

Бродський приділяв багато часу, енергії та грошей розвитку освіти і науки. Будучи найавторитетнішим діячем міської єврейської громади, Бродський заснував і очолив місцеве відділення Товариства для поширення освіти серед євреїв (1903); разом із братом Львом став у Києві фундатором початкового єврейського училища з ремісничим відділенням (1904), назване на честь покійного брата Соломона (зараз у його будівлі розташований корпус Інституту електрозварювання ім. Є. Патона).

Лазаря Бродського не випадково називають «батьком Київського Політехна», який відкрився 1898 року, оскільки був одним з ініціаторів та найбільших фундаторів створення. Він постійно дбав про запровадження нових технологій у виробництво, про вдосконалення цукрового буряківництва; саме з цією метою став одним з головних спонсорів будівництва в Києві політехнічного інституту. До кінця 1890-х у цукровій промисловості південного заходу Російської імперії розпочалася гостра криза. Існуюча тоді монопольна організація «Цукровий синдикат» припинила вивозити надлишки цукру за кордон: ціни на внутрішньому ринку поповзли вниз, загрожуючи багатьом цукрозаводчикам банкрутством. Представники цукрової промисловості на чолі з Лазарем Бродським подали міністрові фінансів графу Сергію Вітте петицію, в якій просили ввести «ручне» регулювання цін на цукор. При цьому цукрозаводчики пообіцяли, що якщо рішення уряду буде позитивним, то вони пожертвують кошти на створення вищого навчального закладу з підготовки фахівців у галузі буряківництва і цукрового виробництва в Києві. За задумом творців майбутній Політехнічний інститут повинен був мати чотири відділення: механічне, інженерне, хімічне, агрономічне і готувати фахівців-технологів для великих промислових підприємств. Будували Київський Політех на гроші тих же промисловців. Найбільшу суму пожертвував Лазар Бродський.

Бродський зробив найбільшу пожертву на будівництво Троїцького народного дому Товариства письменності у 1899 – 1901 роках (зараз там Театр

оперети). Ініціатори будівництва цього просвітницького центру не мали в своєму розпорядженні майже ніяких початкових коштів, і їхні наміри залишилися б лише мрією, якби допомогу вагомим карбованцем не надали благодійники, і більше за всіх Лазар Бродський.

Також Лазар Бродський долучився до облаштування Будинку працьовитості та створення Київського художньо-промислового і наукового музею. У 1889 році музей був відкритий (нині – Національний художній музей). Рахунок своїм експонатам музей започаткував із подарунків засновників, одним із яких був Лазар Бродський, котрий став учасником Товариства старовини і мистецтв.

Бродського обирали гласним міської думи, запрошували для участі в обговоренні питання з врегулювання вугільної кризи на нараді при Міністерстві фінансів, надали звання радника комерції і нагородили різними відзнаками, як російськими, так і іноземними. У 1900 році на Всесвітній виставці в Парижі Бродський отримав французький орден Почесного легіону за високу якість продукції своїх заводів.

У своєму заповіті меценат відписав місту 500 тисяч карбованців на будівництво критого ринку. Втім, гроші передавалися за однієї умови — з доходів ринку місто повинно було щорічно відраховувати 22,5 тисячі на утримання Бактеріологічного інституту, дитячого відділення Єврейської лікарні, двокласного училища імені Бродського й інших добродійних установ. В статуті Товариства для боротьби із заразними хворобами, за наполяганням Л. Бродського, було записано, що 6 % від щомісячного прибутку ринку має перераховуватися на вищезазначене Товариство для утримання Бактеріологічного інституту.

Помер Лазар Бродський 19 вересня (4 жовтня) 1904 року від цукрового діабету під час відпочинку в Базелі, Швейцарія. Був похований у сімейному склепі на Лук'янівському єврейському кладовищі Києва. Склеп не зберігся. Після смерті мецената 1912 року практично на його гроші Бессарабський критий ринок було збудовано.

Більше інформації:

Галайба, В. Єврейська лікарня / Василь Галайба // Хроніка-2000. – 1998. – Вип. 21–22. – С. 103–108.

Галайба, В. Лікарня, інститут, училище, ринок... : з історії єврейського благодійництва в Києві / Василь Галайба // Хроніка-2000. – 1998. – Вип. 21–22. – С. 102–103, 372.

Ковалинський, В. Київські Бродськіє / В. Ковалинський // Меценаты Києва : [зб. нарисів про відомих киян]. – Киев, 1998. – С 204 – 246 : портр.

Галайба, В. Млин Лазаря Бродського / Василь Галайба // Янус Нерухомість. – 1999. – жовт. (№ 20). – С. 13. – (З історії Києва).

Галайба, В. Млин Лазаря Бродського : [Набережно-Хрещатицька, 3-а, Боричів узвіз, 13, Набережно-Хрещатицька, 1] / Василь Галайба // Україна. – 2003. – № 6. – С. 24 : іл. – (Куточки Києва).

Вітовська, В. Лазар Бродський : добрий цукровий король [Електронний ресурс] // Bit.ua : [сайт]. 2020. – 22 жовт. – Електронні дані. – Режим доступу : <https://bit.ua/2020/10/metsenat-galshka-gulevychivna/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 22. 10. 2020. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

**Меценат Давид Семенович Марголін –
(1850, Пінськ – 5 лютого 1925, Берлін)**

Київський підприємець, купець 1-ї гільдії, громадський діяч, багаторічний голова правління Товариства Київської міської залізниці, засновник Київського газового товариства і товариства водопостачання, власник Дніпровського пароплавства й Деміївського трамвая.

Давид Марголін народився у Пінську, за іншими джерелами у Бобруйську (нині – Білорусь) у єврейській родині Сімхи й Естер Марголіних. Він не мав ні високого становища, ні великого спадку, ні вищої освіти, але він розумів, що майбутнє – за передовими технологіями та інноваціями, тому протягом усього життя був найпалкішим прибічником технічного прогресу і організації виробництва на нових засадах.

У 1868 році Давид у пошуках роботи приїхав до Києва – міста, яке стрімко розвивалось. Свою кар'єру Давид Марголін розпочав з того, що загортав рибу і розкладав овочі на Єврейському базарі на Галицькій площі. За короткий час він став розсильним у фінансовій конторі, потім розпорядником у торговельній фірмі на Подолі, згодом Марголін очолив цю фірму. Через декілька років він став засновником одного з київських цегляних заводів. За цей час енергійний підприємець вивчив декілька іноземних мов.

Далі купець зайнявся транспортом. Спочатку Марголін розвивав кийвське пароплавство, а згодом став акціонером міського трамвая і навіть за власні кошти проклав колію до Кадетського корпусу (нині Міністерство оборони України), а потім подарував цю трамвайну лінію місту.

Вступивши 1870 року комерційним агентом на службу до Товариства пароплавства по Дніпру та його притоках, швидко став членом його правління. 1888 року був ініціатором створення та одним із засновників Другого товариства пароплавства, в якому обіймав посаду директора-розпорядника.

Для правління пароплавства збудував кам'яницю на сучасній вулиці Петра Сагайдачного, 12. Від 1893 року обидва товариства пароплавства діяли під спільним управлінням на чолі з Марголіним. Завдяки організаторським і комерційним здібностям Давида Марголіна станом на 1913 рік у власності Об'єднаних товариств пароплавства перебували 64 пароплави вартістю у 3,7 млн рублів, 7 барж, 93 обладнані пристані; здійснювалося регулярне пасажирське та вантажне сполучення на 7-ми окремих лініях: Києво-Катеринославській, Києво-Гомельській, Гомельсько-Вітківській, Києво-Чернігівській, Києво-Пінській, Києво-Могильовській, Могильово-Оршанській; за один лише 1911 рік пароплавами товариств було перевезено понад 1,5 млн пасажирів і майже 8 млн пудів різних вантажів.

Сучасники стверджували, що Давид Марголін мав унікальну інтуїцію. Він вибирав ті сфери бізнесу, які рано чи пізно приносили чималий дохід. Так інвестував кошти у міський водопровід і систему міського освітлення. Активно займався торгівлею нафтою і бензином, був засновником кількох акціонерних товариств у цукровій промисловості, зокрема, спільно з Бродськими власником Ново-Биківського цукрового заводу на Чернігівщині. У кінці XIX – XX ст. очолював правління Товариства Київської міської залізниці (ТКМЗ).

Пізніше Марголін зумів об'єднати трамвайний і пароплавний бізнеси. Він керував товариством Київської міської залізниці, був головним трамвайником Києва і робив усе, щоб розвивати цей вид громадського транспорту. В 1904 році фірмою MAN, для приватних поїздок Давида Марголіна було виготовлено індивідуальний трамвай.

Але назвати його жадібним аж ніяк не можна. Давид Марголін був одним з найщедріших кийвських меценатів. Перш за все меценат підтримував різні освітні проекти та ініціативи.

На кошти Давида Марголіна на Подолі було збудоване єврейське початкове училище «Талмуд-Тора» на 420 учнів за проєктом Федора Ессена на вулиці Костянтинівська, 37 (нині школа № 10).

Він був членом Товариства поширення комерційної освіти в Києві та одним з ініціаторів створення чоловічої та жіночої торговельних шкіл.

Як меценат фінансово підтримував діяльність освітніх закладів: був почесним членом піклувальної ради Київського комерційного училища, відкритого 1896 року за його безпосередньої участі, та почесним піклувальником Фундуклеївської жіночої гімназії, неодноразово жертвував кошти на сирітські притулки. Марголін безкоштовно надавав пароплави і трамваї для різних школярських екскурсій та культурних заходів, опікувався Товариством порятунку на водах.

Зусиллями Марголіна, як діяльного члена комітету Товариства для наукових єврейських видань, було здійснено масштабний проєкт з підготовки та друку багатотомної «Єврейской енциклопедии».

У 1880-х роках він зайнявся забудовою Труханового острова. Підприємець фактично самостійно підтримував інфраструктуру селища на цьому острові. До прикладу, Марголін утримував пароплавну пристань, для перевезення пасажирів на острів придбав у Німеччині два катера і один пасажирський теплохід. Незабаром на острові було споруджено паровий млин, судноремонтні майстерні. Таким чином, тут виникло містечко з базарною площею Запорізькою, були прокладені вулиці з географічними назвами: Дніпровська, Конотопська, Полтавська.

У 1909 році за кошти Давида Марголіна було побудовано школу на 150 учнів, доповнену 1913 року ремісничим відділенням з добре обладнаними навчальними майстернями. Задля задоволення духовних потреб мешканців острова 1910 року іудей Давид Марголін за проєктом архітектора Євгена Єрмакова збудував кам'яну парафіяльну Свято-Єлисаветинську церкву. На жаль, ні школа, ні церква не дочекалися наших днів: були спалені під час німецької окупації.

У вирі революційних подій і громадянської війни родина Марголіних вирішила не випробовувати долю і емігрувала до Німеччини. Перед від'їздом Давид Марголін оптимістично заявив: «Через два тижні ми повернемося!».

Він помилився... Через декілька років, 5 лютого 1925 року, після серцевого нападу київський меценат помер. Помер далеко від Києва, похований на берлінському єврейському кладовищі Вайсензее.

Мініскульптура «Давид Марголін» (проект «Шукай»), встановлена 2021 року у Києві, за адресою вулиця Ольгинська 2/1, де на початку ХХ століття знаходилась резиденція Давида Марголіна.

Детальніше:

Кальницький, М. Давид Марголін – людина і пароплав / Михайло Кальницький // Ділові люди старого Києва / [упоряд. В. Лисенко]. – Київ, 2011. – С. 51–59.

Любченко, В. Б. Марголін Давид Семенович // Енциклопедія історії України. – Т. 6 : Ла–Мі / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Інститут історії України. – Київ, 2009. – С. 505.

Кальницький, М. Давид Марголін – бизнесмен-универсал : уроженец Пинска владел сахарным заводом, состоял в Биржевом комитете и в правлениях нескольких крупных банков, возглавил Киевское общество водоснабжения, занимался трамваями и освещением киевских улиц / Михаил Кальницький // Газета по-киевски. – 2009. – 3 дек. (№ 228). – С. 34 : фото.

Кальницький, М. Человек и пароход [Давид Марголін] / Михаил Кальницький // Контракты. – 2006. – № 16. – апрель.

Марек, І. Власник заводів та пароплавів : Марголін Д. С. : 1850 – 1918 / Іван Марек // Хрещатик. – 2012. – 6 лип. (№ 88). – С. 3 : іл.

Машкевич, С. Історія приміських трамвайних ліній Києва. II. Кадетська (артилерійська) лінія / Стефан Машкевич // Красзнавство : науковий журнал. – 2014. – № 2(87). – С. 15–27 : іл., табл.

Тамарин, С. Помощь рублем и интеллектом : оказывал Киеву коммерции советник Давид Марголин / Сергей Тамарин // Тайны прошлого. – 2021. – № 41. – С. 3 : ил.

Про життя та діяльність Давида Марголіна – київського купця 1-ї гільдії, підприємця, мецената і громадського діяча, багаторічного голову правління Товариства Київської міської залізниці, власника Деміївського трамвая.

Чорна, С. Міні-скульптури на честь благодійників, які жертвували на освіту і церкви / Світлана Чорна // Голос України. – 2021. – 7 грудня (№ 231). – С. 16 : фото.

Історична довідка : [про найвідоміших київських меценатів і благодійників] // Дзеркало тижня. – 2019. – 7–13 вересня (№ 33). – С. 9 : фото.

Киперман, С. Давид Марголин – человек, пароход и трамвай : 95 лет назад скончался известный киевский бизнесмен и меценат [Електронний ресурс] / Семен Киперман // Еврейская панорама : независимая ежемесячная газета : [сайт]. – Електр. газ. – Режим доступу : <https://evrejskaja-panorama.de/article.2020-02.david-margolin-chelovek-parohod-i-tramvaj.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 02. 02. 2020. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Марголін Давід Семіонович [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Creative Commons Attribution-ShareAlike. – Електрон. дані. – Режим доступу : https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD_%D0%94%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B4_%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87. – Назва з екрана. – Дата останньої правки : 23. 07. 2022. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

Мурашова, Б. Давид Марголін [Електронний ресурс] / Богдана Мурашова // Київ. Засідання Клубу Корінних Киян : [соціальна мережа]. Електронні дані. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/groups/2430033423886749/posts/2668846446672111> – Назва з екрана. – Дата публікації : 11. 05. 2020. – Дата перегляду : 07. 08. 2023.

**Фундуклей Іван Іванович (1799 – 1880) –
почесний громадянин Києва, громадський і політичний діяч,
цивільний губернатор Києва**

Родом із заможної купецької родини грецького походження, завдяки працелюбності стрімко підіймався кар'єрними сходами. У 1837 році був удостоєний дворянського герба і призначений віце-губернатором Волинської губернії. 1939 року отримав посаду київського цивільного губернатора. Відомий історик, краєзнавець та видавець. Як меценат, Іван Фундуклей був покровителем науки й освіти, налагодив роботу міської митниці, покращив умови утримання арештантів у тюрмах.

Мешканцям Подолу й Плосьького, постраждалим від повені, надав тимчасове житло, переселивши на Лук'янівку і Львівську вулицю, та посприяв у будівництві нових жител. За його кошти вперше був вкритий бруківкою Андріївський узвіз, а також влаштували виставку в Контрактовому будинку.

Коштом Фундуклея побудований у 1843 році один із фонтанів київського водогону, названий на вдячність киянами «Фундуклеївським» або «Іваном», При ньому почалось будівництво Миколаївського ланцюгового мосту.

Після від'їзду до Варшави пожертвував Києву два власних будинки на розі сучасних вулиць Б. Хмельницького та Євгена Чикаленка для відкриття в них Першої загальноміської жіночої гімназії нового типу для дітей різних станів. Окремо він виділив кошти на ремонт та переоблаштування цих будинків, на наповнення бібліотеки та утримання Фундуклеївської гімназії.

Читайте про доброчинника:

Ковалинский, В. Губернатор Фундуклей] / В. Ковалинский // Меценаты Киева : [зб. нарисів про відомих киян]. – Киев, 1998. – С. 7–28 : портр.

Доброчинність Івана Івановича Фундуклея, цивільного губернатора Києва у 1839 – 1852 роках, мала різноманітні прояви: це і подаяння незаможнім, і солідні внески на громадські благодійні заходи, і турбота про утримання арештантів у тюрмі, і замоцнення власним коштом Андріївського узвозу, і допомога мешканцям Подолу й Плосьького, постраждалим від повені, надавши їм тимчасове житло та посприявши у будівництві нових жител.

Кудрявцев, Л. Богатый Фундуклей умел делиться : Иван Иванович : 1804 – 1880 : [цивільний губернатор Києва, який допоміг подолянам під час повені переселитись на Лук'янівку і Львівську вулицю. Його коштом замостили Андріївський узвіз, влаштували виставку в Контрактовому будинку ; при ньому почалось будівництво Миколаївського ланцюгового мосту] / Лев Кудрявцев // История губернаторства в Кieve и Украине / Лев Кудрявцев. – Киев, 2003. – С. 175–188.

Вільгельм Крістер

Усім киянам відоме затишне місце Кинь-Грусть. Зараз воно значно урізане дачами скоробагатків. Багато зусиль доклав професор медицини і лісничий Пуще-Водицького лісництва С. В. Вінтер, який ці місця засадив цінними породами дерев. Чимало зробив для киян і відомий видавець Києва С. В. Кульженко, який мав свою типографію, видавав газети «Заря», «Киевское слово», журнали «Земледелие», «Инженер» та інші. Він облагородив згадану місцевість, засадивши її цінними деревами. Постійно допомагав він місцевим жителям, тому дану місцевість «Кинь-Грусть» назвали в пам'ять про нього «Дача Кульженка»

Багато для процвітання Києва зробили й інші меценати, зокрема саксонський німець Вільгельм Крістер, який у 1850 р. придбав частину місцевості в районі сучасної площі Тараса Шевченка (близько 40 га) у князя Естергазі. Він тут заснував фірму «Садівництво і насінневе господарство «Крістер»», яке невдовзі стало відомим далеко за межами Києва. Заклав він і великий сад (6 десятин), чудовий розсадник плодкових дерев, овочів та квітів, завів зразкове молочне господарство, найкращу в Києві пасіку, на місці виходу природних джерел зробив ставки, в яких розводив рибу. Уже через кілька років господарство Крістера забезпечувало сади і городи Києва насінням і посадковим матеріалом. На початку ХХ ст. господарство, яке після смерті батька очолили його сини Юліус і Едмунд, щорічно продавало 100 тис. декоративних дерев, насіння, квіти, виноград, фрукти. Сім'я Крістерів постійно опікувалася лікарнями, куди регулярно відвозили фрукти, мед. Завжди допомагала вона бідним людям, для яких маєток Крістерів був завжди відкритим. На це звертав увагу і Т. Шевченко, який під час останнього приїзду до Києва у 1859 р., неодноразово гостював у цієї унікальної людини. Тепер від знаменитої «Крістерової гірки», колись засадженої цінними породами дерев, майже нічого не залишилося (все забудовано віллами «нових українців»).

Ознайомтесь з публікацією:

Кальницький, М. Родина, що годувала Київ вітамінами : [про родину і садівництво В. Г. Крістера] / Михайло Кальницький // Вечірній Київ. – 2013. – 18 квіт. (№ 16). – С. 28–29 : фото, ілюстр.

Йона і Маркус Зайцеви

Комплекс колишньої лікарні Зайцевих розташований біля підніжжя крутих Кирилівських пагорбів, обнесений цегляною огорожею з фігурними металевими ґратами (вул. Кирилівська, буд № 61 – 63). Споруди містяться в глибині садиби паралельно забудові вулиці.

1893 р. цукрозаводчик-благодійник, купець 1-ї гільдії Йона Маркович Зайцев засновує у Києві невелику безкоштовну хірургічну лікарню на 7 – 10 ліжок у найманій будівлі. Пізніше Зайцеву і його постійному надихачеві та консультантові – хірургу Григорію Биховському – здався недостатнім масштаб зробленого, тому 31 жовтня 1896 року Й. Зайцевим було придбано у київського міщанина Г. Зівали садибну ділянку, де стоїть сучасний будинок № 61, під будівництво лікарні. На ній у кількох одноповерхових будівлях містилася фабрика валянків та повсті. В кінці того ж року Йона Зайцев приступає до будівництва одноповерхового кам'яного будинку, яке здійснював підрядчик Л. Кучеров під керівництвом консультанта лікарні проф. Ф. Борнгаупта і лікаря Г. Биховського. 1897 року коштом Зайцева був зведений цегляний одноповерховий на цокольному напівповерсі будинок (архітектор Карл Шиман), в якому розташувалася лікарня на 25 безкоштовних ліжок, де щороку проводилося близько 400 операцій.

Медична установа називалася «Безкоштовною хірургічною лікарнею в пам'ять про одруження їхніх Імператорських величностей 14 листопада 1891 року».

При лікарні діяла також амбулаторія, де хворі могли безкоштовно отримати хірургічну, ортопедичну чи отоларингологічну консультацію. Лікарня обслуговувала усіх нужденних, головним чином – єврейську бідноту і на той час була оснащена новітнім обладнанням, виписаним з Австрії та Німеччини, а також місцевих фірм. 1958 року за проектом архітектора О. Солдатова корпус надбудовано другим поверхом у єдиному стилі з первісним архітектурним вирішенням. Отже, будинок двоповерховий, цегляний, з напівпідвалом, у плані Т-подібний. Поділений міжповерховою карнизною тягою, завершений карнизом із зубчастим геометричним орнаментом під ним. Наріжні частини споруди виділено

пілястрами. Віконні прорізи – із замковими каменями і підвіконними нішами. Фасад декоровано орнаментальними вставками, фільонками, візерунчастим поясом між вікнами, характерним для цегляного стилю кін. 19 – поч. 20 ст. Центральний вхід з широкими сходами, терасою з ажурними металевими ґратами підіфеслено аттиком.

1899 року Йона Зайцев купує у нащадків купця Терехова-Багреєва сусідню садибу, розташовану праворуч (сучасний будинок № 63), на території якої з середині 19 ст. розміщувався цегельний завод, пізніше – пивоварний.

1907 року філантроп Й. Зайцев помер, і його нерухомість успадкував син Маркус. Він виявився гідним спадкоємцем справи батька. На початку 1911 року Зайцев-молодший подав клопотання про початок нового будівництва справа від існуючої лікарні. Коли були вирішені всі організаційні питання, в березні 1911 року відбулася урочиста закладка будівлі. Зведенням красивої споруди в стилі «модерн» керував видатний архітектор Едуард Брадтман. 1912 року у філантропічному комплексі батька та сина Зайцевих був збудований Г-подібний у плані корпус притулку для старих з єврейською молитовнею на одній лінії з лікарняним будинком. Можна припустити, що автором проекту був архітектор Е. Брадтман, оскільки він здійснював нагляд за будівельними роботами.

1958 року двоповерхову споруду надбудовано третім поверхом, що призвело до втрати важливих первісних елементів оздоблення у стилі модерн.

Комплекс лікарні XIX – поч. XX поч. представляє історико-архітектурний інтерес як один із небагатьох зразків архітектури спеціалізованого медичного закладу. Благодійний комплекс обслуговував переважно незаможну єврейську людинність Подолу та Плоського.

До двоповерхового головного об'єму прилягає одноповерхова прибудова, в якій первісно містилася єврейська молитовня (діяла до поч. 1920-х рр.). Ця лікарня, як і прізвище Зайцевих, стала фігурантом у сумнозвісній «справі Бейліса» – підозрюваний працював на цегельному заводі Зайцева, батько його дружив із хазяїном, на території заводу було знайдено тіло нещасного Андрія Ющинського. Звинувачення ґрунтувалось на ствердженні ритуального характеру вбивства; нібито, кров дитини знадобилася для освячення іудейської молитовні, що прилягала до нового корпусу лікарні. Праворуч від колишнього притулку на території садиби по фронту вулиці містився одноповерховий будинок (не зберігся), в якому наприкінці 1913 року перебував М. Бейліс, звільнений після закінчення судового процесу у зв'язку з його звинуваченням у ритуальному вбивстві. Тут його відвідали письменники В. Короленко та С. Анський.

Після 1917 року хірургічну лікарню з притулком перепрофільовано на акушерсько-гінекологічну, потім – на дитячу інфекційну. В 1922 році

утримання медичної установи взяла на себе благодійна організація «Джойнт». Однак, дуже скоро радянська влада відмовилась від її послуг, а приміщення лікарні Зайцева націоналізували. У 1949 – 1991 роках тут містився пологовий будинок № 2 Подільського району. У 1991 році цей медичний заклад перебрався у новозбудоване п'ятиповерхове приміщення по вулиці Мостицькій.

За наказом Головного управління охорони культурної спадщини Київської міської державної адміністрації від 25. 06. 2011 року № 10/38-11 будівля є пам'яткою архітектури та містобудування. Нині комплекс приміщень закладу Зайцевих використовує ЗАТ «Фармак».

Детальніше:

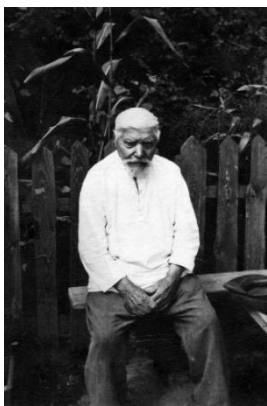
Виноградова, М. Безкоштовна хірургічна лікарня Зайцева М. М., 1897 – 1911 / Марина Виноградова, Михайло Кальницький // Звід пам'яток історії та культури України : енцикл. вид. : у 28 т. Київ, кн. 1, ч. I А– Л. – Київ, 1999. – С. 188–189.

**

Галайба, В. Лікарня Зайцевих / Василь Галайба // Хроніка-2000. – 1998. – Вип. 21–22. – С. 109–110.

Ковалинський, В. Від щедрот душевних : [мед. установи Києва утримувались укр. меценатами, зокрема хірургічна лікарня по вул. Кирилівській, 63, заснована цукропромисловцем Йоною Зайцевим] / Ковалинський В. // Урядовий кур'єр. – 2002. – 21 листоп. – С. 15.

Купець Кузьма Полонник

У будинку № 51 на Кирилівській вулиці, збудованому подільським купцем Кузьмою Полонником наприкінці ХІХ ст., де мешкала його сім'я, сьогодні знаходиться психоневрологічний диспансер № 3. Весь другий поверх свого будинку Полонник, відомий благодійник, безкоштовно передав для проживання священникам Микола-Йорданської церкви, що знаходилася поруч. Після революції родина купця проживала в невеликому приміщенні колишньої кухні, а відгороджені комунальні квартири заселили численні мешканці.

Читайте про купця-благодійника:

Баканов, В. Долгая жизнь купца Полонника / Виталий Баканов // Забытые страницы киевского быта / Виталий Баканов. – К., 2011. – С. 238–239.

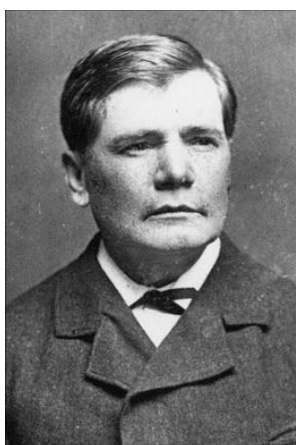
Баканов, В. Лидия Феронова помнит о своих родственниках, незаслужено забытых замечательных киевлянах : дедушке Кузьме Полоннике, тесте Михаиле Арвасе и других / Виталий Баканов // Киевские огни / Виталий Баканов. – Київ, 2010. – С. 94–99.

Баканов, В. Аристократы советского Киева : [Лидия Феронова розповідає про родину дідуся Кузьми Полонника] / Виталий Баканов // Новая. – 2010. – 29 июля (№ 90). – С. 31 : ил.

Баканов, В. Внучка купца живет на Куреневке : [про Кузьму Полонника розповідає Лідія Феронова] / Виталий Баканов // Правда Украины. – 2012. – 13 янв. (№ 1–2). – С. 14 : ил.

Баканов, В. Нокаут в парикмахерской : [про поділ. купця Полонника] / Виталий Баканов // Новая. – 2009. – 12 июня (№ 105). – С. 4 : ил.

Сергій Федорович Грушевський (1830 – 1901)

Видатний педагог пройшов усі сходинки шкільного учительства, присвятивши народній освіті усе своє життя. Народився 7 жовтня 1830 року в Чигирині в сім'ї священнослужителя. Закінчив у Києві духовне училище, а в 1859 року і духовну академію у чині магістра. 17 вересня 1866 року у Сергія Федоровича і Глафіри Захарівни Грушевських народився син Михайло - майбутній перший Президент України.

Сергій Грушевський у 1901 році заповів 100 тисяч крб. на створення початкового народного училища. Заповіт передбачав, що гроші можна використати лише після того, як цей капітал збільшиться удвічі. В 1907 році Київська міська управа виділила ділянку на Куренівці, на Петропавлівській площі (нинішня адреса – вул. Кирилівська, № 164). Це було дуже доречно, оскільки більшість київських парафіяльних училищ діяли у вкрай незручних умовах і містилися в орендованих будинках. За проектом Едуарда Братмана тут було протягом 14

місяців зведено коштом С. Грушевського (100 тис. крб. і міської управи (23 тис. крб.) триповерхову будівлю у стилі модерн, фасади якої на спеціальне запрошення Грушевського оздобив в українському стилі Василь Кричевський.

Будівля П-подібна в плані, триповерхова, цегляна, накрита високим чотирисхилим дахом. Вікна шестикутні і напівциркульні. Фасад прикрашений трикутними і круглими нішами з орнаментом із глазурованої плитки, первісно оздоблені також дрібними оранжевими плитками, що були ритмічно вкраплені в стіни (втрачено). Входи до будівлі виявлено висунитими

Училище, фото 2006.

вперед ганками, накритими дахами. Училище – яскравий зразок українського модерну, в якому вдало поєднано народну барвистість та раціоналізм, зважено естетику і функціональність. Крім головного будинку, на території садиби розміщені дві невеликі службові двоповерхові будівлі.

26 грудня 1911 року будівлю початкового народного училища було освячено; на сільській Куренівці вона виглядала справжнім палацом. На першому поверсі містився приватний дитячий садок А. Дараган (згодом Третій міський Куренівський), працювали їдальня та кухня. На другому і третьому поверхах було 17 класних кімнат, бібліотека, медична кімната та квартира завідувача. Контингент закладу склали учні трьох початкових училищ з Куренівки та Пріорки – № 6, № 14 та № 31. Вони були злиті в єдине «Училище № 6 обох статей імені Сергія Грушевського», яке налічувало 456 хлопчиків та дівчаток. Утримувалось училище за рахунок процентів з недоторканого капіталу С. Грушевського. Коли в черговому нападі «українофобства» Міністерство освіти розпорядилося 1914 року зняти з будинку вивіску з іменем засновника, М. Грушевському довелося припинити перерахування грошей, щоб добитися справедливості і повернути вивіску на місце. У роки I світової війни частину приміщень на третьому поверсі займав притулок для дітей воїнів запасу, мобілізованих на фронт.

У 1915 році тут розмістили притулок для 150 воїнів-інвалідів й майстерню з виготовлення протезів та ортопедичних засобів за ініціативою Н. Терещенко, вдови Ф. Терещенка, яка очолювала Всеросійський комітет допомоги хворим й пораненим офіцерам і солдатам, які, чекаючи на виготовлені протези, не тільки проживали у притулку, але й навчались грамоти та малюванню й оволодівали навиками ремонту взуття й столярної майстерності. Освячення цих закладів відбулося 29 червня 1915 р., а училище до свого будинку більше не повернулося. Воно діяло у найманих приміщеннях; у 1917 році на заклик М. Грушевського в училищі почалося викладання українською мовою. Припинило існування в 1919 році.

Будинок було пошкоджено пожежею у 1912, 1921 та 1943 роках. Після пожежі 1943 року споруду відбудовували, тоді ж форма даху була спотворена. Під час ремонтів 1970 – 1990-х декор фасадів був частково втрачений, а частково захований під тиньком. У 1996 році на фасаді будинку встановлена меморіальна дошка з чорного граніту.

Статус: Пам'ятка архітектури місцевого значення.

До 1988 р. тут діяла середня школа № 14, а потім – навчальний комп'ютерний центр Оболонського району. З 2000-го року декілька років тут розміщувався корпус № 3 Академії муніципального управління.

Ознайомтесь з публікаціями:

Ковалинський, В. Училище Грушевського / В. Ковалинський // Меценаты Киева : [зб. нарисів про відомих киян] / В. Ковалинський. – Киев, 1998. – С. 408–418.

Галайба, В. «Палац» в народному стилі імені С. Ф. Грушевського / Василь Галайба // Вечірній Київ. – 1994. – 29 листоп. – С. 3.

Позняк, П. Школа імені Грушевського : [іст. пам'ятка на Кирилів. вул., 164] / Павло Позняк // Київський вісник. – 1990. – 2 листоп. – С. 4.

Рівень розвитку меценатства та благодійності в Україні не має аналогів у світовій новітній історії, але ті масштабні соціальні акції залишились у XIX столітті.

Українські підприємці назавжди ввійшли в історію як меценати та благодійники, діяльність яких в умовах бездержавності та пригнічення української культури мала велике значення, а нерідко була справжнім громадянським викликом офіційній політиці Петербургу щодо української культури. Як бачимо, у добродійній громадській діяльності промисловців другої половини XIX – початку XX ст. втілювались кращі риси представників тогочасної підприємницької еліти України. І тому ці люди заслуговують на особливу повагу і шану.

Незважаючи на те, що правила надання благодійної допомоги були розроблені наприкінці XIX ст., деякі їхні положення не втратили своєї актуальності і сьогодні. З часом, можливо, знайдуться охочі позмагатися за лаври славних добродійців минувшини – Терещенків, Бродських, Ханенків.

Зміст

Від укладача	– 5.
Віталій Ковалинський: «У кінці XIX – початку XX століття ...	– 6.
І собі, і людям: історичні витоки київської благодійності	– 10.
Читайте про благодійництво	– 14.
Галшка Гулевичівна – фундаторка Києво-Могилянської академії і меценатка православної культури	– 17.
Читайте про меценатку	– 20.
Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний – меценат української культури	– 21.
Читайте про гетьмана	– 22.
Митрополит Петро Могила	– 22.
Детальніше	– 23.
Гетьман Іван Мазепа	– 24.
Більше інформації про Івана Мазепу	– 25.
Купець першої гільдії, почесний громадянин Києва, меценат і філантроп Михайло Дегтерьов	– 26.
Радимо прочитати	– 30.
Родина Терещенків	– 32.
Читайте про родину Терещенків	– 36.
Артемій Якович Терещенко	– 38.
Читайте також	– 40.
Терещенко Нікола Артемійович (1819 – 1903)	– 40.
Детальніше	– 45.
Читайте про мецената Ніколу Терещенка	– 47.
Федір Артемійович Терещенко (1832 – 1894)	– 49.
Детальніше	– 55.
Олександр Ніколович Терещенко (1856 – 1911)	– 57.
Більше інформації	– 59.
Доля роду Терещенків	– 60.
Детальніше	– 60.
Варвара Ніколівна Ханенко	– 60.
Читайте про відому меценатку	– 62.
Федір Федорович Терещенко	– 63.
Читайте про мецената	– 64.
Михайло Іванович Терещенко	– 65.
Мішель (Михайло Петрович) Терещенко	– 67.
Лазар Бродський	– 67.
Більше інформації	– 71.
Меценат Давид Семенович Марголін	– 72.
Детальніше	– 75.
Фундуклей Іван Іванович (1799 – 1880)	– 77.
Читайте про добродійника	– 77.
Вільгельм Крістер	– 78.

Ознайомтесь з публікацією	– 78.
Йона і Маркус Зайцеви	– 79.
Детальніше	– 81.
Подільський купець Кузьма Полонник	– 82.
Читайте про купця-благодійника	– 82.
Сергій Федорович Грушевський (1830 – 1901)	– 82.
Ознайомтесь з публікаціями	– 84.

Інформаційно-довідкове видання

***«Що віддав – те твоє...»
(меценати київського Подолу)***

біобібліографічний довідник

**Укладачі: Ганна Брагарник, Тетяна Войкіна
Редактор та відп. за випуск Антоніна Ошкало**

Підписано до друку 01. 12. 2023 р. Формат 145 X 210;
Гарнітура Times New Roman; папір друкарський; друк офсетний;
умов. друк. арк. 5,3; наклад 5 прим.

**04073, КИЇВ-73, вул. Кирилівська, 117
Центральна районна бібліотека імені Івана Франка
тел.: 468-01-10
e-mail: crb_franko@ukr.net
[HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/CBSPODIL](https://www.facebook.com/CBSPODIL)**

Київ, 2023